

Teresė Birutė Burauskaitė,
Edita Jankauskienė

GULAG'o skyrius Macikuose 1945–1955 m.

Kalinimas sovietinėse laisvės atėmimo įstaigose buvo viena plačiausiai taikytų kovos su komunistų partijos ir sovietinio režimo priešininkais priemonių. Didžiausia laisvės atėmimo vietų – lagerių ir kolonijų – sistema buvo SSRS vyriausioji lagerių valdyba (rus. *Glavnoje upravlenije lagerej*, trumpinys – *GULAG*), kurios padaliniai sparčiai buvo steigiami visose Sovietų Sąjungos srityse ir jos okupuotų kraštų teritorijose dar tebevykstant Antrajam pasauliniam karui. Sovietinėse respublikose teritoriniai padaliniai, pavaldūs atitinkamiems SSRS NKVD (MVD) GULAG'o struktūriniais organams (1953–1954 m. – SSRS teisingumo ministerijai), buvo organizuojami respublikiniu lygiu ir jiems priklausė pataisos darbų kolonijos ir lagerio poskyriai, kurių kaliniai dirbo žemės ūkio darbus, vietos pramonėje, gamino plataus vartojimo ir lagerio vidinėms reikmėms skirtas prekes¹. Lietuvoje GULAG'o padalinys – LSSR NKVD (MVD) Pataisos darbų kolonijų skyrius – veikė nuo 1944 m.

¹ Система исправительно-трудовых лагерей в СССР, 1923–1960: справочник, сост. М. Б. Смирнов, Москва, 1998, с. 532.

1952 m. kovo 1 d. duomenimis, jam priklausė²:

■ 1-asis lagerio skyrius. Jam priklausė 3 lagerio punktai:

1-asis lagerio punktas – Vilniuje, Rasų g., įsteigtas 1944 m. rugpjūčio 1 d., likviduotas 1953 m. (1952 m. balandžio mėn. duomenimis, buvo 471 kalinių, limitas 200);

2-asis lagerio punktas – Vilniuje, Baltarusių g., įsteigtas 1951 m. birželio 14 d. (1952 m. balandžio mėn. duomenimis, buvo 240 kalinių, limitas 200);

3-iasis lagerio punktas – Nemenčinės r. (dab. Vilniaus r.), Liubavo k., įsteigtas 1951 m. birželio 14 d., likviduotas 1953 m. (1952 m. balandžio mėn. duomenimis, buvo 81 kalinys, limitas 200);

■ 2-asis lagerio skyrius – Kauno r. Pravieniškėse, įsteigtas 1944 m. rugpjūčio 1 d. (1952 m. balandžio mėn. duomenimis, buvo 488 kaliniai, limitas 500);

■ 3-iasis lagerio skyrius – Šilutės apylinkėse. Jam priklausė 2 lagerio punktai:

4-asis lagerio punktas – Macikų k. (centrinis lagerio punktas, 1952 m. balandžio 1 d. duomenimis, 2 935 kaliniai, limitas 2 314);

5-asis lagerio punktas – Rusnėje, įsteigtas 1951 m. lapkričio 29 d., likviduotas 1953 m. (1952 m. gegužės 1 d. buvo 95 kaliniai, limitas 200);

■ 4-oji pataisos darbų kolonija – Klaipėdos r., Klemiškės k., veikė nuo 1946 m. (1952 m. kovo 1 d. duomenimis, 325 kaliniai, limitas 500);

■ 5-oji pataisos darbų kolonija – Vilniaus m., likviduota 1952 m. balandžio 1 d.;

■ 9-oji pataisos darbų kolonija – Naujojoje Akmenėje, veikė nuo 1947 m. (1952 m. balandžio 7 d. duomenimis, 473 kaliniai, limitas 650);

■ Persiuntimo kalėjimas – Vilniaus m., veikė nuo 1946 m. (1952 m. balandžio 1 d. duomenimis, 1 065 žmonių, limitas 1 090);

■ Pataisos darbų kolonijų skyriaus srities ligoninė – Vilniaus m., įsteigta 1949 m. (1952 m. balandžio 5 d. duomenimis, 165 kaliniai, limitas 176).

² Sudaryta pagal: LSSR MVD Pataisos darbų kolonijų skyriaus lagerio padalinių ir kolonijų 1952 m. kovo 1 d. sąrašas; LSSR MVD Pataisos darbų kolonijų skyriaus lagerio padalinių ir kolonijų 1952 m. kovo–gegužės mėn. pažymos-charakteristikos, LYA, f. K-8, ap. 1, 5 mikrofilmas, b. 534.

Lagerio skyriai ir pataisos darbų kolonijos nuo 1944 m. priklausė LSSR NKVD-MVD Pataisos darbų kolonijų skyriui (rus. *Otdel ispravitelno trudovyh kolonij, OITK*), 1953 m. balandžio mėn. buvo perduoti Teisingumo ministerijos (nebe MVD) žinion, o 1954 m. vasario mėn. grąžinti atgal³. Jų kaliniai dirbo žemės ūkio, durpių kasimo, pramonės, medžio ar metalo apdirbimo ir kt. darbus. Oficialiai šios kalinimo įstaigos buvo skirtos kriminaliniams nusikaltėliams, bet į jas patekdavo ir nubaustų už „kontrrevoliucinius nusikaltimus“ žmonių. Daugiausia čia kalėjo teistieji už įvairius buitinius nusikaltimus, valstybinių mokesčių nemokėjimą. Iš 6 338 šiuose lagerio skyriuose ir pataisos darbų kolonijose 1952 m. kovo–gegužės mėn. kalėjusių žmonių 375 buvo politiniai kaliniai, nuteisti pagal RSFSR BK 58-ąją str., iš jų daugiausia – 218 – kalėjo 3-iajame lagerio skyriuje Šilutės r. Macikų k. Kaip rodo archyviniai LSSR MVD dokumentai, nuo 1945 m. šis lagerio skyrius buvo vadinamas 3-iaja pataisos darbų kolonija, nuo 1948 m. birželio mėn. – 3-uoju atskiruoju lagerio padaliniu (rus. *otdelnoje lagernoje podrazdelenije, OLP-3*), nuo 1952 m. pradžios – 3-uoju lagerio skyriumi (rus. *lagernoje otdelenije, LO-3*). Toliau tekste šią kalinimo įstaigą vadinsime 3-uoju lagerio skyriumi.

Tikslios 3-iojo lagerio skyriaus įsteigimo datos archyvuose dokumentuose aptikti nepavyko, tačiau ir archyviniai dokumentai, ir ten kalėjusių žmonių prisiminimai rodo, kad 1945 m. pavasarį lageris jau veikė buvusio nacių karo belaisvių lagerio Stalag Luft 6 teritorijoje šalia 1945 m. gegužės mėnesį įsteigtos 184-osios Vokietijos kariuomenės karo belaisvių stovyklos. LSSR Liaudies komisarų tarybos 1945 m. kovo 22 d. nutarimu Nr. 162 3-iajam lagerio skyriui buvo perduota 1 569 ha žemės Šilutės apskrityje ir dalis buvusio nacių karo belaisvių lagerio patalpų⁴. 1945 m. pavasarį į jį iš Šiaulių kalėjimo buvo atvežta apie 200 politinių kalinių (120 vyrų ir 80 moterų)⁵. Nuo 1946 m. 3-iasis lagerio skyrius sparčiai plėtėsi, birželio pabaigoje buvo suformuoti 3 gamybiniai (žemės ūkio ir pramoninės gamybos) sklypai. Buvo siekiama iki 1947 m. sausio pabaigos galutinai įrengti kalinių gyvenamąsias sekcijas, suremontuoti kariuomenės personalo butus, pasirūpinti lagerio ūkiu (šildymu ir kt.), baigti žemės ūkio inventoriaus, automašinių ir traktorių remontus, plėsti gamybinius cechus maksimaliai naudojantis kalinių darbo jėga. 1948 m. liepos–rugpjūčio mėnesiais 3-iojo lagerio

3 L. Truska, A. Anušauskas, I. Petravičiūtė, *Sovietinis saugumas Lietuvoje 1940–1953 metais*, Vilnius, 1999, p. 31.

4 LSSR Liaudies komisarų tarybos 1945 m. kovo 22 d. nutarimas Nr. 162, LYA, f. V-69, ap. 1, b. 123, l. 46.

5 S. Mėlinauskas, *Macikai: sugrįžimas atminties takais*, p. 105.

skyriaus teritorija buvo reorganizuota, jam buvo perduoti likę buvusios 184-osios karo belaisvių stovyklos pastatai⁶.

Lagerį supo 10 sargybos bokštų, jis buvo apjuostas dviem eilėmis 3 metrų aukščio spygliuotos vielos tvoros. Tarpe tarp vidinės ir išorinės tvoros įtaisyta „Bruno“ spiralė. Dviem eilėmis spygliuotos vielos tvoros buvo atskirtos vyrų ir moterų zonos, taip pat lagerio gyvenamoji ir gamybinė zona. Tarpe tarp tvorų buvo paleidžiami šunys. Prie lagerio vartų buvo iškaba su didelėmis raidėmis užrašytais žodžiais: „Trud v SSSR – delo česti, delo slavy, delo doblesti i gerojstva“ („Darbas SSRS – tai garbė, šlovė, šaunumas ir didvyriškumas“)⁷. Tai simbolizavo visų GULAG'o kalinimo įstaigų esmę – sunkų ir nepakeliamą darbą.

3-iojo lagerio skyriaus teritorijoje buvo visi sovietinio lagerio atributai – barakai, sanitarijos dalis, baismės izoliatorius 50-čiai kalinių ir kt. Lagerio teritorija buvo suskirstyta į gamybinę ir gyvenamąją. Kaliniai gyveno 8 barakų gyvenamojoje teritorijoje, kuri buvo suskirstyta į tris zonas – dvi vyrų (6 barakai) ir vieną moterų (2 barakai). Dokumentuose lageris buvo vadinamas ir respublikine ligonine, jame buvo respublikiniai Motinos ir vaiko namai⁸. Tuo šis lagerio skyrius skyrėsi nuo kitų Lietuvos kalinimo įstaigų. Dauguma kalinių jame buvo invalidai. Į šią kalinimo įstaigą buvo vežami kaliniai invalidai ir ligoniai ne tik iš kitų Lietuvos, bet ir iš rytinių SSRS sričių kalinimo įstaigų. Lagerio moterų ir vyrų zonose buvo po medicinos stacionarą, o Motinos ir vaiko namų pastatuose buvo apgyvendinamos nėščios moterys ir kartu su moterimis laikomi kitose kalinimo įstaigose arba šiame lageryje gimę jų kūdikiai.

Lagerio gyvenamasis plotas buvo plečiamas. 1952 m. lagerio kaliniams buvo skirta 5 928 kv. m, vienam kaliniui teko vidutiniškai po 2,3 kv. m, 1953 m. gyvenamasis plotas padidėjo iki 6 240 kv. m, 1954 m. – iki 9 220 kv. m. Be to, 1 300 kv. m buvo skirta medicinos skyriui ir Motinos ir vaiko namams⁹.

6 LSSR MVD Pataisos darbų kolonijų skyriaus 3-iojo lagerio skyriaus viršininko Jegorovo 1948 m. rugpjūčio 17 d. įsakymas, LYA, f. V-145/11, ap. 2, b. 8, l. 14.

7 B. Antanaitis, *Žodžiai iš pragaro*, p. 67.

8 LSSR prokuratūros Kalinimo vietų priežiūros skyriaus viršininko Markelovo 1954 m. lapkričio 20–24 d. aktas, LYA, f. V-154/11, ap. 2, b. 26, l. 96.

9 LSSR MVD Pataisos darbų kolonijų skyriaus 3-iojo lagerio skyriaus viršininko B. Diminda- vičiaus 1952 m. balandžio 16 d. lagerio pažyma-charakteristika, LYA, f. K-8, ap. 1, 5 mikro- filmas, b. 534; LSSR MVD Pataisos darbų kolonijų skyriaus komisijos 1953 m. spalio 28 d. aktas, LYA, f. V-145/11, ap. 2, b. 26, l. 140; LSSR MVD ministro pavaduotojo Sinicyno 1954 m. vasario mėn. aktas, LYA, f. K-8, ap. 1, 5 mikrofilmas, b. 209.

Nuo 1951 m. lagerio pagalbiniuose pastatuose buvo 2 valgyklos (vėliau – ir komercinė valgykla vyrų zonoje), pirtis 70-iai asmenų, dezinfekcijos kamera, skalbykla, trys džiovyklos, trys daiktų saugojimo kameros, kioskas. Kaliniai gyvenamojoje zonoje buvo apgyvendinti brigadomis pagal darbo pobūdį, neatsižvelgiant į kalinimo laiką ir nusikaltimą. Tokiu pačiu principu apgyvendintos ir moterys. Baiminantis, kad politiniai kaliniai gali užsiimti antisovietine veikla tarp kalinių, jie buvo apgyvendinti atskirose sekcijose, tačiau toje pačioje zonoje kaip ir kiti kaliniai. Nors lagerio administracija ir nebuvo tuo patenkinta, tačiau atskirti politinius kalinius nuo kriminalinių nebuvo galimybių. Ligoninėje politiniai kaliniai buvo laikomi atskirai tik terapijos ir tuberkuliozės skyriuose, o chirurgijos skyriuje – kartu su kitais nuteistaisiais. Nuteistieji, kalinti bendrojo režimo sąlygomis, buvo laikomi atskirai nuo laisvojo režimo nuteistųjų, kurie galėjo vaikščioti nelydimi sargybos.

Kalinius saugojo ir konvojuodavo už lagerio ribų SSRS MVD sukarintos apsaugos šaulių daliniai, komplektuojami iš laisvai samdomų asmenų, dažnai buvusių raudonarmiečių. Visoje Sovietų Sąjungoje šie daliniai po Antrojo pasaulinio karo buvo naudojami lagerių ir kolonijų apsaugai. 3-iojo lagerio LSSR MVD sukarintos apsaugos diviziono eiliniai ir seržantai gyveno plytiniame karkasiniame pastate, kuriame buvo poilsio kambarys, daiktų saugojimo kamera, džiovinimo patalpa ir ginklų priežiūros kambarys. Aukštesnieji karininkai buvo apgyvendinami kaime už lagerio teritorijos. 1953 m. rugsėjo mėn. lagerio karinį personalą sudarė 100 karininkų ir eilinių šaulių, iš kurių 49 dirbo Macikų k. lagerio skyriaus apsaugoje, 21 – Rusnės punkte¹⁰. Be sukarintos apsaugos, kalinius saugojo ir režimą prižiūrėjo daugybė prižiūrėtojų. 1951 m. rugsėjo mėn. duomenimis, nustatytam lagerio kalinių limitui – 2 304 kalinių – prižiūrėtojų limitas buvo 204. Kiekvienas savarankiškas kalinio judėjimas be apsaugos buvo laikomas bandymu pabėgti. Į darbą už lagerio ribų ir iš jo kaliniai buvo lydimi apsaugos. Laisvojo režimo kaliniai (nekonvojiniai; tokiais po tam tikro kalinimo laiko, jei tinkamai elgdavosi, tapdavo nuteistieji už smulkius buitinius nusikaltimus) taip pat buvo saugomi, tačiau ne taip akylai, ir galėjo vaikščioti be apsaugos (šios kategorijos kaliniai gyveno ir dirbo Rusnės saloje).

Be karinės dalies, lagerio vidaus struktūrą sudarė kultūrinio auklėjimo, sanitarijos, tiekimo dalys, žemės ūkio administracinė, paskirstymo apskaitos, autotransporto dalys, buhalterija, veterinarijos tarnyba, personalo ir gamybos planavimo skyriai, sekretoriatas, kanceliarija ir kt. 1950 m. rugsėjo mėn. lageryje buvo sukurtos šešios savisaugos grupės po 5–7 žmones: tvarkos ir priežiūros, priešgaisrinės apsau-

10 LSSR MVD sukarintos apsaugos 3-iojo diviziono vado 1953 m. rugsėjo mėn. pažyma, LYA, f. V-145/11, ap. 2, b. 20, l. 10.

gos, degazavimo, avarijų ir atstatomoji, medicinos, slėptuvių). Jų nariai buvo sukarintos apsaugos kariai (šauliai)¹¹.

Lagerio viršininkai buvo:

iki 1946 m. vasario mėn. pabaigos – Kovalevskis;

1946 m. kovo 1 d. – 1946 birželio 19 d. – Stefanas Lipackis;

1946 m. birželio 20 d. – 1947 m. vasario 20 d. – Vasilijus Simaševas;

1947 m. vasario mėn. – 1947 m. birželio 23 d. – Gavrilas Marjenkinas;

nuo 1947 m. liepos mėn. – Jegorovas;

1948 m. rugsėjo 2 d. – 1949 m. rugpjūčio 15 d. – Ivanas Borovkovas;

iki 1951 m. sausio mėn. pabaigos – Zajacas, po jo laikinai lagerio viršininko pareigas ėjo Grigorjevas;

1951 m. balandžio 5 d. – 1953 m. liepos mėn. – Bronius Dimindavičius;

1953 m. rugpjūčio mėn. – 1955 m. birželio mėn. – Ivanas Chomenka.

LSSR MVD įsakymu 1951 m. lapkričio 29 d. Rusnės saloje buvo įsteigtas 3-iojo lagerio skyriaus padalinys 5-asis lagerio punktas (viršininkas Raspopovas). Galutinai įrengtas 1952 m. Tais metais buvo pastatyti du karkasiniai gyvenamieji namai kaliniams, iš viso 250 m² gyvenamojo ploto. Šiame lagerio punkte gyveno žemės ūkio darbus dirbantys kaliniai, kurie galėjo judėti be lagerio apsaugos karių. Lagerio punkto teritorijoje buvo viena 10-ies vietų pirtis. Nustatytas punkto kalinių limitas buvo 200. 1952 m. gegužės mėn. lagerio punkte buvo 95 kaliniai (42 vyrai ir 53 moterys)¹². 1952 m. liepos 1 d. duomenimis, čia dirbo 57 vyrai ir 67 moterys, kurios gyveno už punkto ribų¹³. 1954 m. rugpjūčio mėn. čia dirbo 73 vyrai ir 49 moterys¹⁴.

LSSR teisingumo ministerijos Pataisos darbų kolonijų skyriaus viršininko 1953 m. birželio 30 d. įsakymu visą lagerių padalinių, kolonijų ir persiuntimo kalėjimo pavadinimą buvo galima rašyti tik slaptoje korespondencijoje, neslaptoje reikėjo koduoto pavadinimo. SSSR MVD GULAG'o nurodymu LSSR teisingumo ministerijos Pataisos darbų kolonijų skyriui buvo suteiktas pašto dėžutės numeris OČ-12. Neslaptoje korespondencijoje 3-iasis lagerio skyrius turėjo būti vadinamas pašto dėžute Nr. OČ-12/3, telegramose – kodiniu pavadinimu „Zaliv“. Slaptuose susirašinėjimo su kitais

11 LSSR MVD Pataisos darbų kolonijų skyriaus 3-iosios pataisos darbų kolonijos viršininko Zajaco 1950 m. rugsėjo 13 d. įsakymas, LYA, f. V-145/11, ap. 2, b. 14, l. 71–72.

12 LSSR MVD Pataisos darbų kolonijų skyriaus 3-iojo lagerio skyriaus 5-ojo lagerio punkto 1952 m. gegužės 1 d. pažyma-charakteristika, LYA, f. K-8, ap. 1, 5 mikrofilmas, b. 534.

13 LSSR MVD 1952 m. liepos 16 d. pažyma, LYA, f. K-8, ap. 1, 5 mikrofilmas, b. 415.

14 LSSR prokuratūros Kalinimo vietų priežiūros valdybos komisijos 1954 m. rugpjūčio 5–7 d. aktas, LYA, f. V-145/11, ap. 2, b. 26, l. 186.

MVD padaliniais dokumentuose koduotus pavadinimus naudoti buvo draudžiama. Atsakymai kalinių giminaičiams iš kalinimo vietos nebuvo antspauduojami jokiais antspaudais ir kaip atgalinis adresas buvo nurodomas tik pašto dėžutės numeris. Tokiuose atsakymuose buvo kategoriškai draudžiama nurodyti visą kalinimo įstaigos ar valdybos ir skyriaus pavadinimą, pasirašančiojo vardą ar pavardę¹⁵.

Kalinių skaičius ir kontingentas

1945–1950 m. 3-iajame lagerio skyriuje Macikuose buvo kalinami 1 673 kaliniai, nubausti už „kontrrevoliucinius nusikaltimus“, neįvykdę prievolių valstybei, pabėgę iš tremties (1 lentelė). „Kontrrevoliuciniais nusikaltimais“, apibūdintais sovietinio baudžiamojo kodekso¹⁶ 58 straipsnyje, buvo kaltinami ginkluoto ir neginkluoto pasipriešinimo dalyviai, partizanų rėmėjai, ryšininkai ir kitaip priešinęsi sovietiniams okupantams lietuviai. Jie čia buvo kalinami kelis mėnesius, dažniausiai iki teismo, o po jo buvo etapuojami į tolimiausius GULAG'o lagerius. Ūkininkai už prievolių nevykdymą liaudies teismų buvo baudžiami nuo vienerių iki trejų metų laisvės atėmimo, už pabėgimą iš tremties – trejiems metams. Jie Macikų lageryje ir likdavo visą bausmės laiką. 1 lentelėje pateikti mirtingumo duomenys rodo, kad daugiausia kalinių mirė 1945–1947 m.

1941 06 14 tremtinė Anelė Skirmantienė (1899-1960) Žešarte, grąžinta į tremtį po pabėgimo 1946 m., suėmimo ir kalinimo tris metus Macikų lageryje (Šilutės r.) Į tremtį grąžinta 1952 m. Užrašas Lietuvoje paliktai dukrai Birutei: «Ilgai atminčiai nuo mamytės — Birutėlei/ Mama/ 14/IV-55 2. *КОМУ АССР*» Fotografuota 1954 m.

- 15 LSSR teisingumo ministerijos Pataisos darbų kolonijų skyriaus viršininko A. Kuznecovo 1953 m. birželio 30 d. įsakymas, LYA, f. K-8, ap. 1, 5 mikrofilmas, b. 534.
- 16 RSFSR baudžiamasis kodeksas, Maskva, 1926, p. 35–43.

1 lentelė. 1945–1950 m. Macikų lageryje kalintieji už nekriminalinius nusikaltimus

Suėmimo metai	Iš viso kalinta	Už prievolių neįvykdymą		Už pabėgimą iš tremties		Už kontrrevoliucinius nusikaltimus		Kalinami mirė	
		Skaičius	Proc.	Skaičius	Proc.	Skaičius	Proc.	Skaičius	Proc.
1945–1947 ¹⁷	1 207	61	3,7	150	12,5	996	83,6	171	14,1
1948 ¹⁸	130	14	10,7	19	14,6	97	74,6	11	8,4
1949 ¹⁹	162	5	3,0	0	0	157	97,0	9	5,5
1950 ²⁰	174	18	10,3	0	0	156	89,6	13	7,5
Iš viso	1 673	98	5,9	169	8,6	1406	85,0	204	12,2

Lietuvių kalinių buvo daugiausia, pavyzdžiui, 1952 m. gegužės 27 d. duomenimis, iš 2 072 kalinių lietuvių buvo 882, rusų – 613, lenkų – 121, baltarusių – 78, kitų tautybių – 378²¹.

Politiniai kaliniai 1951–1954 m. sudarė apie 18–20 proc. visų kalinių. Iš 1954 m. gegužės mėn. buvusių 2 072 kalinių, nuteistų nuo 1 iki 25 m. kalėjimo, 366 buvo nuteisti už „kontrrevoliucinę veiklą“, 842 – už valstybinio ir visuomeninio turto grobstymą, 44 – už nužudymus, 29 – recidyvistai ir kt.²²

Duomenys iš archyvinų šaltinių, pateikti 2 lentelėje, rodo, kad 1951 ir 1952 m. kalinių skaičius viršijo Macikų lageriui nustatytą limitą 27 procentais ir tik nuo 1954 m. rugpjūčio mėnesio kalinių buvo mažiau, negu leistina pagal nustatytą limitą.

17 Lietuvos gyventojų genocidas, 2 t., Vilnius, 1998–2005.

18 Lietuvos gyventojų genocidas, 3 t., Vilnius, 2007–2009.

19 Lietuvos gyventojų genocidas, 4 t., Vilnius, 2012–2014.

20 Vardyno „Lietuvos gyventojų genocidas“ duomenų bazė, saugoma LGGRTC.

21 LSSR MVD komisijos 1954 m. gegužės 27 d. aktas, LYA, f. V-145/11, ap. 2, b. 26, l. 165–166.

22 LSSR MVD komisijos 1954 m. gegužės 27 d. aktas, LYA, f. V-145/11, ap. 2, b. 26, l. 165.

2 lentelė. Kalinių skaičius 1951–1954 m.²³

Data	Limitas	Bendras skaičius	Vyrų	Moterų	Politinių kalinių
1951 m. sausio mėn.	2 166	2 750			
1952 m. balandžio 1 d.	2 314	2 935	1 849	1 086	218
1952 m. liepos 1 d.		2 805		883	
1953 m. rugsėjo 16 d.		910	638	272	237
1953 m. spalio 28 d.		2267	1 573	694	
1954 m. vasario 1 d.		2 320	1 629	691	
1954 m. gegužės 27 d.		2 072		655	366
1954 m. rugpjūčio 5 d.	2 200	1 894		631	359
1954 m. rugsėjo 1 d.		1 724			
1954 m. rugsėjo 27 d.	2 200	1 582		529	312
1954 m. spalio 1 d.		1 570			
1954 m. lapkričio 20 d.	1 100	1 026		401	282

Kriminaliniai nusikaltėliai, sudarydami didžiąją dalį kontingento, lageryje keldavo neramumus, riaušes, atsisakydavo eiti į darbą ir terorizuodavo kitus kalinius. Daugeliui kalinių Macikų 3-iasis lagerio skyrius buvo tarpinė stotelė jų kalinimo laikotarpiu. Dalis sergančių ir invalidų kalinių būdavo atvežami iš šiaurinių SSRS lagerių (neretai tai būdavo kriminaliniai nusikaltėliai), išgyvenę ir pasveikę kaliniai vėliau būdavo siunčiami į kitas kalinimo įstaigas. SSRS MVD Vyriausiosios lagerių valdybos nurodymu 1953 m. spalio 21 d. į 3-iąją lagerio skyrių kaip invalidai ir sergantieji iš Nyroblago (Nyrobo pataisos darbų lageris, Permės sr.) ir Kizelago (Kizelo pataisos darbų lageris, Permės sr.) buvo atvežta 1 051 kalinys (iš jų 298 moterys), dauguma krimina-

23 Lentelė sudaryta remiantis LSSR MVD LSSR Pataisos darbų kolonijų skyriaus vadovybės ataskaitomis ir pranešimais, LYA, f. K-8, ap. 1, 5 mikrofilmas, b. 209; b. 415; b. 534; f. V-14, ap. 1, b. 11, l. 27; f. V-145/11, ap. 2, b. 20, l. 1; b. 26, l. 60, 92, 140, 165, 184.

linių nusikaltėlių²⁴. Dėl sukeltų neramumų 343 iš jų spalio–gruodžio mėnesiais kaip tinkami fiziniam darbui buvo išvežti į kitus SSRS lagerius²⁵.

Duomenų apie paleidimą anksčiau skirto laiko pagal nusikaltimų pobūdį archyvuiniuose dokumentuose nerasta. Dažniausiai anksčiau laiko būdavo paleidžiami tie, kurie pasižymėdavo darbe, gaudavo pagyrimų, taip pat už įvairius nusikaltimus nuteisti invalidai, anksčiau dirbę kituose lageriuose ir kurių laiką dirbę 3-iajame lagerio skyriuje. Kartais anksčiau laiko būdavo paleidžiami sunkūs invalidai ar neišgydomomis sunkiomis ligomis sergantieji.

Kalinių gyvenimo sąlygos

Kalinimo sąlygos buvo artimos žmonių naikinimui. Sunkiausia kalinių padėtis buvo lagerio egzistavimo pradžioje. Lagerio viršininkas Jegorovas 1948 m. vasario 2 d. įsakyme dėstė, kad dauguma kalinių neturi lovų, „voliojasi ant grindų neturėdami kur atsigulti ir miega tiesiog ant plikos žemės be jokio pakloto, (...) kaliniams skirtų vagoninio tipo keturių vietų gultų korpusuose trūksta medinių lentų, o tuo tarpu lentos guli ten pat, šalia, bet yra skirtos žemės ūkio mokymo klasėms įrengti“²⁶. Daugelis medinių gultų lentų, ant kurių kaliniai miegodavo, buvo neobliuotos. Lagerio personalą kaltindamas aplaidžiu ir nežmonišku požiūriu į darbą ir kalinius, viršininkas įsakė pagaminti 20 keturių vietų gultų. Tačiau nauji gultai į gyvenamąją zoną nebuvo atnešti. Lagerio viršininko nurodymu, gultus eidami iš darbų atsinešė patys kaliniai. Nors vėlesniais metais daugelis kalinių miegojo medinėse ar geležinėse lovose, tačiau jų visiems kaliniams neužteko. Kaip ir kituose SSRS lageriuose, kaliniai dažniausiai gulėdavo dviaukštėse lovose. 1951 m. pabaigoje dėl lovų trūkumo 300 kalinių gulėjo ant gultų, o 90 proc. lovų buvo netinkamos naudoti²⁷. LSSR teisingumo ministerijos Pataisos darbų kolonijų skyriaus komisijos 1953 m. spalio mėn. akte rašoma, kad dviejų aukštų lovų turėjo būti 2 267, bet buvo 1 252. Taigi jų užteko tik pusei

24 LSSR MVD Pataisos darbų kolonijų skyriaus komisijos 1953 m. spalio 28 d. aktas, LYA, f. V-145/11, ap. 2, b. 26, l. 140.

25 LSSR MVD komisijos 1954 m. gegužės 27 d. aktas, LYA, f. V-145/11, ap. 2, b. 26, l. 166.

26 LSSR MVD Pataisos darbų kolonijų skyriaus 3-iosios pataisos darbų kolonijos viršininko Jegorovo 1948 m. vasario 2 d. įsakymas, LYA, f. V-145/11, ap. 2, b. 8, l. 2.

27 LSSR MVD Klaipėdos sr. valdybos viršininko N. Nožnickio 1952 m. sausio 8 d. pranešimas, LYA, f. V-14, ap. 1, b. 11, l. 28.

kalinių. Tačiau ir tos buvo nutriušusios, netinkamos, o viengulių ir dvigulių geležinių lovų užteko tik 400 žmonių²⁸.

Per visą lagerio egzistavimo laikotarpį kaliniams trūko patalynės, antklodžių. Kas antram kaliniui trūko apatinių baltinių. Kaliniai neturėjo pakankamai viršutinių drabužių, ypač šiltų žiemos metu, trūko avalynės. Kaliniai po pirties ar išėję iš dezinfekcijos kamerų rengdavosi senais nešvariais baltiniais. Buvo atvejų, kad kaliniai neateidavo į darbą, nes neturėjo avalynės. Pavyzdžiui, 1951 m. pradžioje trūko 600–700 antklodžių, 1 200 porų batų²⁹. 1953 m. spalio mėn. darbinių batų kaliniams pagal planą turėjo būti 2 500 porų, iš viso buvo 1 527, taigi trūko 973. Apatinių baltinių turėjo būti 5 100 porų, buvo 2 550, trūko 2 600. Vaikiškų batelių pagal planą turėjo būti 70, tačiau buvo 16, trūko 54³⁰.

Visi kaliniai gyveno žemuose laikino tipo plytiniuose karkasiniuose barakuose, pastatytuose dar nacių okupacijos metais karo belaisviams, be pamatų, be lubų perdangų, sienos iš vienos plytos, netinkuotos, plonos, žiemos metu greitai atšalanchios. Grindys buvo įrengtos tiesiai ant žemės, todėl grindų lentos pelijo. Patalpos buvo šaltos ir nepritaikytos gyventi žiemą. Lagerio valdžia pripažindavo, kad barakai netinkami gyventi ir visus reikia remontuoti: keisti grindis, įrengti lubas. Tačiau barakų ir kitų patalpų (pirties, valgyklos) kapitaliniam remontui pinigų nebūdavo skiriama dėl tariamos pinigų ar statybinių medžiagų stokos. Kasmet būdavo atliekamas kosmetinis palaikomasis barakų remontas – pabaltinamos lubos, sienos, pataisomi stogai, durys, langai. O kapitalinis remontas 1953 m. buvo atliktas tik karinio personalo, saugančio lagerį, patalpose.

Panašiai buvo ir su kitais lagerio objektais. Pavyzdžiui, 1953 m. spalio mėn. patikrinimo akte rašoma, kad „lagerio tvorą būtina remontuoti, lagerio apšvietimas prastas, tvoros ir elektros stulpai supuvę, lempos neatitinka reikalavimų, jų galingumas mažas, stebėjimo bokštai pučiant stipresniam vėjui gali nugriūti. Baudos izoliatorius netinkamas saugoti kalinius, daugelio kamerų durų vyriai sulūžę.“³¹

28 LSSR teisingumo ministerijos Pataisos darbų kolonijų skyriaus komisijos 1953 m. spalio 18 d. aktas, LYA, f. V-145/11, ap. 2, b. 26, l. 143.

29 LSSR MVD Klaipėdos sr. valdybos viršininko N. Nožnickio 1951 m. balandžio 11 d. pranešimas, LYA, f. V-14, ap. 1, b. 10, l. 16.

30 LSSR teisingumo ministerijos Pataisos darbų kolonijų skyriaus komisijos 1953 m. spalio 18 d. aktas, LYA, f. V-145/11, ap. 2, b. 26, l. 145.

31 LSSR teisingumo ministerijos Pataisos darbų kolonijų skyriaus komisijos 1953 m. spalio 18 d. aktas, LYA, f. V-145/11, ap. 2, b. 26, l. 144.

Kiekvienais metais lagerio administracija nesugebėdavo pasiruošti šildymo sezonui ir sukaupti pakankamo kiekio malkų. Todėl kalinių gyvenamosios patalpos, virtuvė, ligoninė, stokojant kuro, neretai būdavo nešildomos. Pavyzdžiui, 1951 m. žiemą reikėjo 9 000 kubinių metrų malkų, tačiau buvo tik pusė tiek³². 1951 m. sausio mėn. per lagerio buities ir sanitarijos būklės patikrinimą nustatyta, kad šildymo tikslams „paruoštos malkos buvo tiekiamos į gamybinę zoną dėžėms gaminti, o vietoje malkų šildymui naudojami šlapi žabai ir pjuvenos, todėl gyvenamosiose sekcijose šalta, kaliniai serga. Dėl šilumos trūkumo blogai veikė pirtis ir skalbykla. <...> kai kurie gyvenamieji barakai pasidarė netinkami gyventi. Daugelio kalinių patalynė netinkama. Čiužinių kamšalai susidėvėję, o 200 kalinių čiužiniai iš viso be kamšalų, ne visi kaliniai turi rankšluosčius.“³³

Visoje lagerio teritorijoje ir šalia lagerio mėtėsi gamybinės atliekos, šiukšlės, seni daiktai, gyvenamuosiuose barakuose buvo purvina, tvyrodamo šlapimo kvapas. Dėl nešvaros plito utėlės. Per 1947 m. rugpjūčio mėn. patikrinimą buvo nustatyta, kad pusė kalinių, dirbančių lauko darbus 2-ajame sklype, turi utėlių³⁴. Kaliniai šaldavo ne tik barakuose, bet ir per lauke vykdavusius patikrinimus, kurie trukdavo po 1,5–2 valandas. Be to, prieš kalinius, net ir nusilpusius, buvo naudojama fizinė jėga (dažniausiai tai darydavo prižiūrėtojai ir brigadininkais ar darbų skirstytojais (*nariadčikais*) dirbantys kaliniai). 1947 m. rugpjūčio 21 d. įsakyme lagerio viršininkas rašė: „Darbų skirstytojas ir brigadininkas prieš kalinius naudoja fizinę jėgą, nepaisydami to, kad daugelis kalinių nusilpę. Nors maistą galima pagerinti iš vietinių išteklių (daržovės ir kt.), maistas prastas.“ Šiuo įsakymu buvo nurodyta labai nusilpusius kalinius nusiųsti į stacionarą ir organizuoti dezinfekcijos kamerą. Už fizinės jėgos naudojimą darbų skirstytojui Steponavičiui buvo skirta 5 paros areštinės, brigadininkui pareikštas papeikimas, abu nušalinti nuo pareigų ir pakeisti kitais kaliniais.

Tačiau nepaisant daugelio lagerio viršininkų ir aukštesnių LSSR MVD pareigūnų nurodymų ir įsakymų pagerinti kalinių buities ir sanitarines sąlygas ar nuobaudų lagerio darbuotojams už aplaidų darbą, padėtis nesikeitė ir įsakymai nebuvo vykdomi. Nebuvo ir kontroliuojama, ar jie vykdomi. Lagerio personalas, nuo skyrių vir-

32 LSSR MVD Klaipėdos sr. valdybos viršininko N. Nožnickio 1951 m. balandžio 11 d. pranešimas, LYA, f. V-14, ap. 1, b. 10, l. 16–16 a. p.

33 LSSR MVD ministro J. Bartašiūno 1951 m. sausio 25 d. įsakymas, LYA, f. V-141, ap. 1, b. 192, l. 21–22.

34 LSSR MVD Pataisos darbų kolonijų skyriaus 3-iosios pataisos darbų kolonijos viršininko Jegorovo 1947 m. rugpjūčio 21 d. įsakymas, LYA, f. V-145/11, ap. 2, b. 3, l. 73–74.

šininkų iki eilinių darbuotojų, dirbo aplaidžiai ir abejingai, niekam nerūpėjo gerinti kalinių gyvenimo sąlygas. Nors 1951 m. sausio 25 d. LSSR MVD ministro J. Bartašiūno įsakymu dėl prastos Macikų lagerio buities ir sanitarinės būklės kaip netinkamas vadovauti buvo nuo pareigų nušalintas lagerio viršininkas Zajacas, pažeidimai kartojo ir kalinių gyvenimo sąlygos taip ir nepagerėjo iki 3-ojo lagerio skyriaus likvidavimo 1955 m.³⁵

SSRS lagerių kasdienybė buvo ir prastas kalinių maitinimas. Ne išimtis ir 3-iasis lagerio skyrius. Lagerio aptarnavimo darbus dirbo nemaža kalinių, taip pat ir virtuvėje. Taigi maistą gamindavo ir tie, kurie neturėjo specialaus pasirengimo. Maisto produktai į lagerį būdavo pristatomi nereguliariai, dažnai trūkdavo daržovių, miltų, kruopų, cukraus ir kitko. Maistas ir verdantis vanduo buvo duodamas ne laiku, valgiaraštis vienodas. Dėl lagerio administracijos ir sandėlių darbuotojų abejingumo maisto produktai neretai sugesdavo, todėl kaliniai negaudavo pakankamai maisto. Virtuvės darbuotojams, kurie ruošė maistą ligoninei, 1954 m. sanitarijos dalies viršininkė Belkova už darbą neteisėtai atlygindavo maisto daviniais, skirtais ligoniams³⁶. Dažnai trūkdavo kruopų, todėl pirmieji ir antrieji patiekalai būdavo gaminami tik iš avižų, šviežių daržovių buvo labai retai, nors lageriui priklausė nemažas žemės sklypas, kuriame kaliniai augino daržoves. Buvo nepaisoma nustatytų maisto normų. Per 1951 m. sausio mėn. patikrinimą buvo nustatyta, kad vietoje nustatytos bulvių normos – 400 g – duodama 250 g, o kita dalis keičiama kopūstais³⁷. Pasirūpinti maisto atsargomis žiemai lagerio administracija taip pat nesistengė. 1953–1954 m. žiemai lageriui reikėjo 400 tonų bulvių ir 135 tonų kopūstų. Tačiau 1953 m. spalio mėn. pabaigoje buvo paruošta tik 169 tonos bulvių ir 66 tonos kopūstų³⁸.

1954 m. lageris turėjo apipelijusiomis sienomis bendrą virtuvę ir atskirą virtuvę ligoniams, tris valgyklas – vyrų, moterų (pastatytą 1952 m. vasarą) ir ligonių. Moterų zonoje buvo komercinė valgykla, tačiau tik 40-ties vietų. Lagerio zonoje buvo kioskas, tačiau esant tokiam dideliame kalinių skaičiui jo neužteko. Sergantieji, kurie gulėjo ligoninėje, juo pasinaudoti negalėjo, nes jis buvo nuo jų toli. Laukų darbus ir

35 LSSR MVD ministro J. Bartašiūno 1951 m. sausio 25 d. įsakymas, LYA, f. V-141, ap. 1, b. 192, l. 22.

36 LSSR prokuratūros Kalinimo vietų priežiūros valdybos komisijos 1954 m. rugpjūčio 5–7 d. aktas, LYA, f. V-145/11, ap. 2, b. 26, l. 187.

37 LSSR MVD ministro J. Bartašiūno 1951 m. sausio 25 d. įsakymas, LYA, f. V-141, ap. 1, b. 192, l. 21–22.

38 LSSR teisingumo ministerijos Pataisos darbų kolonijų skyriaus komisijos 1953 m. spalio 18 d. aktas, LYA, f. V-145/11, ap. 2, b. 26, l. 145.

gyvulių fermose dirbantiems kaliniams valgyti būdavo vežama į vietą, ten valgymo vietos nebuvo įrengtos ir kaliniai valgydavo tiesiog ant žemės.

Prastomis buities sąlygomis ar nežmonišku lagerio darbuotojų elgesiu kaliniai skųstis galėjo, bet dėl biurokratinės sistemos, aplaidumo ir abejingumo dažnai skundai nagrinėjami nebūdavo. Visi skundai ir pareiškimai iš pradžių patekdavo kultūrinio auklėjimo dalies viršininkui, jis duodavo juos registruoti šioje dalyje dirbančiam kaliniui. Užregistruotas raštas būdavo perduodamas lagerio viršininkui arba jo pavaduotojui. Šie, užrašę nurodymus, siųsdavo vėl tam pačiam kultūrinio auklėjimo dalies darbuotojui, o šis – vykdytojui. Koks rašto likimas, dažnai nustatyti nebuvo įmanoma. Laiško kelias iki vykdytojo ir atgal būdavo ilgas, tad pastebėti, ar jis kur pasimetė, ar į jį atsakyta, būdavo sunku. Malonės prašymai būdavo neišsiunčiami po 3–4 mėnesius. Be to, nemaža kalinių nežinojo, kur rašyti skundus ar raštus dėl amnestijos. Daugelis lagerio vidaus taisyklių ar kita informacija buvo išspausdinta rusų kalba, o kaliniai daugiausia buvo lietuviai. Dalis kalinių buvo beraščiai ir lagerio personalas tuo naudojosi – už skundo ar rašto parašymą reikalavo atlygio.

Kultūrinio auklėjimo dalies paskirtis buvo rūpintis kalinių „politinio auklėjimo“ veikla. Lageryje buvo biblioteka, salė 700-ams žmonių, kurioje atskirai vyrams ir moterims buvo skaitomos paskaitos ir rodomi kino filmai. Paskaitomis, kurias skaitė lagerio viršininkai, pavaduotojai ir kiti administracijos darbuotojai, žinoma, buvo diegiama sovietinė ideologija. Dažniausios temos – „Sovietinio auklėjimo politika“, „Tarpautinė padėtis“, „Apie sovietinio žmogaus moralinį veidą“ ir kt., taip pat buvo skaitomos rajono komunistų partijos komiteto tezės ir pan. Lagerio administracija skundėsi, jog „kultūrinis auklėjamas darbas tarp kalinių neturi reikiamo efekto dėl to, kad politiniai kaliniai bendrauja su nuteistaisiais už buitinius nusikaltimus ir tai neigiamai atsiliepia jų perauklėjimui“³⁹. Per radiją buvo transliuojamos tik Maskvos ir Vilniaus radijo stočių laidos. Radijo klausymas buvo griežtai kontroliuojamas. Patys radijo imtuvai būdavo laikomi užrakinti. 1951 m. lagerio valdžia uždraudė personalui nešti savo radijo imtuvus remontuoti į lagerio dirbtuves, nes kaliniai jais klausydavosi „Amerikos balso“ ir BBC laidų⁴⁰.

39 LSSR MVD komisijos 1954 m. gegužės 27 d. aktas, LYA, f. V-145/11, ap. 2, b. 26, l. 170.

40 LSSR MVD Pataisos darbų kolonijų skyriaus 3-iojo atskirojo lagerio padalinio laikinai einančio viršininko pareigas Grigorjevo 1951 m. kovo 3 d. įsakymas, LYA, f. V-145/11, ap. 2, b. 15, l. 16.

Kalinių darbas

3-iojo lagerio skyriaus darbo profilis buvo žemės ūkis ir medžio apdirbimo pramonė. Žemės ūkio kryptis buvo gyvulininkystė ir daržininkystė. Pagrindiniai žemės ūkio darbai buvo grūdinių kultūrų ir daržovių auginimas, derliaus nuėmimas, pašarų ruošimas, gyvulių (stambiųjų raguočių ir kiaulių) auginimas. Medžio apdirbimo pramonės darbai buvo baldų (valgomųjų stalų) ir medinių pakavimo dėžių gamyba. Lagerio teritorijoje Macikų kaime buvo lentpjūvė, medžio apdirbimo cechai ir kiti pagalbiniai cechai, kalvė, pagamintos produkcijos sandėliai, lagerio ūkio dirbtuvės (žemės ūkio inventoriaus remonto dirbtuvė, garažai), malūnas, duonos kepykla, avalynės taisykla, siuvykla, skalbykla, kirpykla ir kt. 5-ame lagerio punkte Rusnės saloje kaliniai dirbo žemės ūkio darbus Pakalnės kaimo apylinkėse esančiame sklype.

1946 m. birželio 17 d. įsakymu buvo suformuoti 3 gamybiniai sklypai. Dviejuose sklypuose buvo žemės ūkio paskirties plotai, pienininkystės ūkis ir pramoninės gamybos zona, trečiasis sklypas buvo žvejybinis⁴¹. Žemės ūkio darbus dirbo 5 kalinių brigados – 2 vyrų ir 3 moterų, iš viso apie 125 kalinius.

Žemės ūkis buvo plečiamas. 1954 m. lapkričio mėn. duomenimis, buvo 1 689 ha žemės, iš jų 648 ha ariamosios. 1954 m. derliaus nuėmimo plotas buvo 495 ha, iš jų grūdinių ir ankštinių kultūrų – 310 ha, daržovių ir techninių kultūrų – 18,25 ha, pievų buvo 500 ha, pasėta žiemkenčių – 33 ha⁴².

Lagerio sklypuose buvo fermos (1951 m. duomenimis – 4), kuriose buvo auginami arkliai, galvijai, kiaulės, naminiai paukščiai (vištos, žąsys, antys), ir pieninė. 1946 m. kovo mėn. duomenimis, arklių buvo 205, galvijų – 103⁴³. 1953 m. rugsėjo mėn. duomenimis, fermose buvo laikomi 125 arkliai, 617 galvijų ir 300 kiaulių, 1954 m. lapkričio mėn. – 116 arklių (iš jų 81 darbinis), 606 galvijai (iš jų 166 karvės) ir 252 kiaulės. Buvo 3 traktoriai, 1 kuliamoji ir kt. inventoriaus⁴⁴.

41 LSSR MVD Pataisos darbų kolonijų skyriaus 3-iosios pataisos darbų kolonijos viršininko S. Lipackio 1946 m. birželio 17 d. įsakymas, LYA, f. V-145/11, ap. 2, b. 1, l. 60.

42 LSSR prokuratūros Kalinimo vietų priežiūros skyriaus viršininko Markelovo 1954 m. lapkričio 20–24 d. aktas, LYA, f. V-154/11, ap. 2, b. 26, l. 95.

43 LSSR NKVD Pataisos darbų kolonijų skyriaus 3-iosios pataisos darbų kolonijos viršininko S. Lipackio 1946 m. kovo 25 d. įsakymas, LYA, f. V-145/11, ap. 2, b. 1, l. 27.

44 LSSR MVD teisingumo ministerijos Pataisos darbų kolonijų skyriaus 3-iojo lagerio skyriaus veterinarijos dalies viršininko 1953 m. rugsėjo 17 d. pažyma, LYA, f. V-145/11, ap. 2, b. 20, l. 27 a. p.; LSSR prokuratūros Kalinimo vietų priežiūros skyriaus viršininko Markelovo 1954 m. lapkričio 20–24 d. aktas, LYA, f. V-154/11, ap. 2, b. 26, l. 95.

Kaip ir visoje Sovietų Sąjungoje, lagerio administracija tiek pramoninėje gamyboje, tiek žemės ūkyje siekė ne tik vykdyti nustatytus planus, bet ir didindama darbo našumą gerokai juos viršyti. 1951 m. balandžio mėn. pagal planą reikėjo užsėti vasariniais javais ir kitomis kultūromis 422 ha pasėlių ploto. Buvo numatyta daržoves pasėti per 10 dienų, lubinus – per 3 dienas, pasodinti bulves per 15 dienų. Faktiškai buvo užsėta ir užsodinta 570 ha⁴⁵. Už viršytus planus ir išdirbio normas kaliniams būdavo leidžiama pasimatyti su artimaisiais. 1947 m. liepos mėn. 3-iosios pataisos darbų kolonijos viršininko įsakymu viršijantiems gamybos normą iki 25 proc. buvo numatyta skirti 5 min. pasimatymo, 26–50 proc. – 10 min., 51–100 proc. – 20 min., o viršijus normą daugiau kaip 100 proc. – 30 min. darbo metu ir iki 1 valandos poilsio dienomis⁴⁶. 1948 m. rudenį po derliaus nuėmimo buvo suteikti pasimatymai 26-iesiems kaliniams. 1948 m. pagal įsakymą ilgiau dirbantys kaliniai iš pagalbinio ūkio išteklių turėjo gauti papildomą maitinimą, tačiau tik tie, kurie įvykdo arba viršija nustatytas darbo normas.

Lagerio kaliniai buvo prastai maitinami ir neretai badavo, tačiau, kaip rodo ūkinės ataskaitos, pagamintos produkcijos rodikliai buvo nemaži. Per 1951 m. pirmąjį ketvirtį primelžta 586,3 cnt pieno (numatyta 606,9), pramoniniame medžio apdirbimo sektoriuje pagaminta produkcijos už 674 700 rb (numatyta už 602 tūkstančius)⁴⁷.

Per 1951 m. trečiąjį ketvirtį buvo nuimta 294 ha javų, sumalta 134 tonos grūdų, surinkta 239 tonos šiaudų ir pelų, 11 tonų daržovių, 146 tonos bulvių. Kaip nurodoma archyvuose dokumentuose, grūdinės kultūros baigtos nuimti 45 dienomis anksčiau, negu numatyta⁴⁸. 1954 m. gegužės mėn. duomenimis, grūdinėmis kultūromis buvo apsėta 251 ha, daržovių (burokų, morkų, bulvių, kopūstų, agurkų, pomidorų, kukurūzų ir kt.) buvo pasėta ir pasodinta 135,45 ha, iš viso apsėta ir apsodinta 386,45 ha⁴⁹.

45 LSSR MVD Klaipėdos sr. viršininko N. Nožnickio 1951 m. balandžio 11 d. pranešimas, LYA, f. V-14, ap. 1, b. 10, l. 14 a. p.; LSSR MVD Klaipėdos sr. viršininko N. Nožnickio 1951 m. liepos 3 d. pranešimas, LYA, f. V-14, ap. 1, b. 10, l. 84.

46 LSSR MVD Pataisos darbų kolonijų skyriaus 3-iosios pataisos darbų kolonijos viršininko Jegorovo 1947 m. liepos 13 d. įsakymas, LYA, f. V-145/11, ap. 1, b. 3, l. 23; S. Mėlinauskas, Macikai: sugrižimas atminties takais, p. 123.

47 LSSR MVD Pataisos darbų kolonijų skyriaus 3-iojo lagerio skyriaus laikinai einančio viršininko pareigas Grigorjevo pranešimas (ne anksčiau kaip 1951 m. balandžio 1 d.), LYA, f. V-14, ap. 1, b. 10, l. 51–52.

48 LSSR MVD Klaipėdos sr. viršininko N. Nožnickio 1951 m. spalio 8 d. pranešimas, LYA, f. V-14, ap. 1, b. 10, l. 159.

49 LSSR MVD komisijos 1954 m. gegužės 27 d. aktas, LYA, f. V-145/11, ap. 2, b. 2, l. 174–175.

Kalinių darbo laikas buvo keičiamas pagal sezoną. Žiemos metu darbo laikas būdavo sutrumpinamas iki 8,5 valandų (buvo dirbama nuo 9 valandos ryto), o sodinimo ar derliaus nuėmimo metu – pailginamas. 1946 m. derliaus nuėmimo metu (nuo rugpjūčio 1 d. iki rugsėjo 15 d.) buvo nustatytas darbo laikas nuo 7 val. iki 21 val., pietų pertrauka nuo 13 iki 15 val.⁵⁰ Nuo 1947 m. rugpjūčio mėn. dirbantiesiems laukuose darbo laikas buvo pailgintas iki 10–11 val. per parą (nuo 8 val. ryto iki 20 val. vakaro, pietų pertrauka nuo 13.30 iki 15 val.), lagerio viduje – iki 9 val.⁵¹ Dirbantiesiems žemės ūkio darbus poilsio dienos būdavo duodamos 2–4 kartus per mėnesį ir tik jei oro sąlygos buvo netinkamos dirbti. Virtuvės darbininkai dirbdavo be poilsio po 12–14 val. per parą.

Nuo 1948 m. lapkričio mėn., siekdama panaudoti šviesų laiką žiemos metu, lagerio vadovybė visiems kaliniams (dirbantiems tiek žemės ūkyje, tiek pramoninėje gamyboje) nustatė darbo valandas nuo 9 val. iki 17.30 be pietų pertraukos. O maistą nurodyta duoti du kartus per dieną – ryte ir vakare, pietų normą išskirstyti pusryčiams ir vakarienei⁵².

Dirbantys mechaniniuose cechuose, statybose, kalvėse ir kituose objektuose kaliniai neturėjo specialių drabužių, be to, ten būdavo pažeidžiamos ir darbo saugumo taisyklės.

Kadangi lagerio kaliniai daugiausia buvo invalidai ir ligoniai, tai dauguma kalinių (tarp jų nėščios ir maitinančios vaikus moterys) nedirbo. Visa darbo našta tekdavo nedideliam skaičiui kalinių. Nuo 1954 m. sausio 1 d. iki 1954 m. gegužės 1 d. vidutiniškai buvo laikoma 2 293 kalinių, iš kurių 61 proc. (1 402 kaliniai) buvo nedarbingi – invalidai ir ligoniai. Kiti nedirbantieji buvo karantine (103 kaliniai), bausmės karceriuose, nedirbo dėl formuojamų etapų ir kt. Per šį laikotarpį žemės ūkyje ir pramoninėje gamyboje vidutiniškai dirbo 241 kalinys, lagerio skyriuose ir dalyse – 189⁵³. 1954 m. liepos mėn. dirbo tik 27 proc. kalinių (tuo metu buvo 1 894 kalinių, iš kurių 1 295 buvo invalidai, 88 – nedarbingi dėl kitų priežasčių)⁵⁴.

50 LSSR MVD Pataisos darbų kolonijų skyriaus 3-iosios pataisos darbų kolonijos viršininko V. Simaševo 1946 m. liepos 30 d. įsakymas, LYA, f. V-145/11, ap. 2, b. 1, l. 79.

51 LSSR MVD Pataisos darbų kolonijų skyriaus 3-iosios pataisos darbų kolonijos viršininko Jegorovo 1947 m. rugpjūčio 1 d. įsakymas, LYA, f. V-145/11, ap. 2, b. 3, l. 37.

52 LSSR MVD Pataisos darbų kolonijų skyriaus 3-iojo atskirojo lagerio padalinio viršininko pavaduotojo Timofejevo 1948 m. lapkričio 1 d. įsakymas, LYA, f. V-145/11, ap. 2, b. 7, l. 132.

53 LSSR MVD komisijos 1954 m. gegužės 27 d. aktas, LYA, f. V-145/11, ap. 2, b. 2, l. 179.

54 LSSR prokuratūros Kalinimo vietų priežiūros valdybos komisijos 1954 m. rugpjūčio 5–7 d. aktas, LYA, f. V-145/11, ap. 2, b. 26, l. 186.

Medicinos pagalbos teikimas ir kalinių sveikatos būklė

Nors į 3-įjį lagerio skyrių buvo siunčiama nemaža sergančių ir invalidų kalinių, tačiau tinkamos sąlygos juos apgyvendinti, prižiūrėti (nekalbant jau apie gydymą) nebuvo sukurtos per visą lagerio egzistavimo laikotarpį. Sveikas žmogus, patekęs į šį lagerį, gal ir turėjo galimybę išlikti, nors dėl antisanitarinių sąlygų galėjo užsikrėsti blusomis, utėlėmis, infekcinėmis ligomis, susirgti nuo šalčio ar išsekti nuo bado, bet sergantis ar invalidas retas kuris tai galėjo pakelti.

O aplaidus darbas ir nehumaniškas, abejingas lagerio darbuotojų požiūris į sergančiuosius ir invalidus tik sustiprindavo šių kalinių kančias ir pagreitindavo mirtį.

3 lentelė. Kalinių gyvenimo trukmė po nuteisimo⁵⁵

Trukmė	Nuo 1 mėn. iki 11 mėn.	1 metai	2 metai	3 metai	4 metai	5 metai	6–8 metai
Mirusių kalinių skaičius	86	13	61	28	31	5	6

Apie kitus 142 mirusius kalinius duomenų nėra.

Nors lagerio teritorijoje buvo ligoninė, dalis sergančiųjų nebuvo guldomi į stacionarą, o gulėdavo savo gyvenamosiose sekcijose neprižiūrimi, be jokios medicinos pagalbos ir tinkamo maitinimo⁵⁶. Todėl plisdavo įvairios infekcijos.

Lagerio administracijos tikslas buvo ne rūpintis kalinių sveikata, o didinti jų darbingumą. 1946 m. vasario 29 d. lagerio viršininkas Kovalevskis įsakyme konstatavo, kad medicininė darbo komisija nustatė, jog nemaža kalinių yra silpnos sveikatos, o pusė naujai atvykusių kalinių yra smarkiai išsekę (distrofikai). Dokumente sanitarijos dalies viršininkui nurodoma pagerinti kalinių fizinę būklę ir padidinti jų darbingumą: sudaryti sąrašą kalinių, kuriuos reikia įtraukti į vadinamąją gydomąją grupę, apgyvendinti juos kitose patalpose, aprūpinti lovomis su patalyne, duoti papildomo

55 LSSR MVD Pataisos darbų kolonijų skyriaus 3-iojo lagerio skyriaus mirusių kalinių apskaitos žurnalas Nr. 2, LYA, f. 145/11, ap. 2, b. 9.

56 LSSR MVD Pataisos darbų kolonijų skyriaus 3-iosios pataisos darbų kolonijos viršininko Jegorovo 1948 m. vasario 2 d. įsakymas, LYA, f. V-145/11, ap. 2, b. 8, l. 1.

maisto. Kas dvi savaites tikrinti šių gydamosios grupės kalinių sveikatą, ėmus jiems sveikti, išrašyti į darbą. Kitus, nepatekusius į šią grupę, panaudoti lengviems darbams⁵⁷.

Oficialiai kaliniai buvo skirstomi į keturias darbingumo kategorijas: pirmajai priklausė sveiki ir darbingi asmenys, antrajai – iš dalies galintys dirbti, trečiajai priklausė dėl ligos laikinai atleisti nuo darbų arba sergantys lėtinėmis ligomis, ketvirtajai – sergantys distrofija, invalidai ir negalintys vaikščioti. LSSR MVD Pataisos darbų kolonijų skyriaus ir lagerio vadovybė, siekdama maksimaliai panaudoti kalinių darbo jėgą, versdavo dirbti ir ligotus nuteistuosius. LSSR MVD Pataisos darbų kolonijų skyriaus viršininko pavaduotojas Azatas Amirianas 1947 m. sausio 15 d. potvarkiu nurodė plėsti gamybinius cechus ir lengviems darbams (žaislų gamybai ir pintinių gamybai) panaudoti 300 invalidų ir ketvirtosios darbingumo kategorijos kalinių⁵⁸. Lagerio viršininkas Jegorovas 1947 m. rugpjūčio 21 d. įsakyme dėl 2-ojo (žemės ūkio) sklypo patikrinimo rezultatų nurodė: „Kadangi 2-ajame sklype [dirbantys] kaliniai yra nusilpę, nustatyti kartą per savaitę (sekmadienį) poilsio dieną ir laikyti ją sanitarine diena.“⁵⁹

1953 m. rugsėjo 16 d. duomenimis, lageryje kalėjo 910 žmonių. Iš jų tinkami pirmosios darbingumo kategorijos buvo 168 (96 vyrai ir 72 moterys), antrosios – 349 (239 vyrų ir 110 moterų) kaliniai. Invalidų, kuriems reikalinga medicinos pagalba – 393 (309 vyrai ir 84 moterys), 138 iš jų (105 vyrai ir 33 moterys) – negalintys dirbti⁶⁰.

1954 m. gegužės 27 d. duomenimis, iš 2 072 kalinių lageryje buvo 1 279 (910 vyrų ir 369 moterys) invalidai ir ligoniai⁶¹. Kaip rašė LSSR prokuratūros Kalinimo vietų priežiūros skyriaus viršininkas Markelovas 1954 m. lapkričio 20 d. akte, lageryje tuo metu buvo 1 026 kaliniai, iš jų „I kategorijos fiziniam darbui tinkamas buvo 71 kalinys, iš jų 37 moterys, II kategorijos – 311, iš jų 142 moterys. Netinkamų fiziniam darbui ligonių ir invalidų – 626 žmonės. Iš ligonių tuberkulioze sirgo 54 kaliniai, chirurginėmis ligomis – 59, kitomis – 150.“⁶²

57 LSSR NKVD Pataisos darbų kolonijų skyriaus 3-iosios pataisos darbų kolonijos viršininko Kovalevskio 1946 m. vasario 29 d. įsakymas, LYA, f. V-145/11, ap. 2, b. 1, l. 15.

58 LSSR MVD Pataisos darbų kolonijų skyriaus viršininko pavaduotojo A. Amiriano 1947 m. sausio 15 d. potvarkis, LYA, f. V-145/11, ap. 2, b. 2, l. 23.

59 LSSR MVD Pataisos darbų kolonijų skyriaus 3-iosios pataisos darbų kolonijos viršininko Jegorovo 1947 m. rugpjūčio 21 d. įsakymas, LYA, f. V-145/11, ap. 2, b. 3, l. 73–74.

60 LSSR teisingumo ministerijos Pataisos darbų kolonijų skyriaus 3-iojo lagerio skyriaus sanitarijos dalies viršininko 1953 m. rugsėjo mėn. pažyma, LYA, f. V-145/11, ap. 2, b. 20, l. 2.

61 LSSR MVD komisijos 1954 m. gegužės 27 d. aktas, LYA, f. V-145/11, ap. 2, b. 26, l. 170.

62 LSSR prokuratūros Kalinimo vietų priežiūros skyriaus viršininko Markelovo 1954 m. lapkričio 20–24 d. aktas, LYA, f. V-145/11, ap. 2, b. 26, l. 92, 96.

4 lentelė. Mirusių kalinių amžius⁶³

Mirusių kalinių amžius	Mirė kalinių	
	Skaičius	Proc.
Iki 20 metų	10	2,7
20–30	47	12,6
31–40	29	7,8
41–50	54	14,5
51–60	101	27,2
61–70	78	21,0
Vyresni negu 70 metų	13	3,5
Amžius nežinomas	40	10,8
Visi 1948–1952 m. mirę kaliniai	372	100

Lagerio medicinos dalį sudarė: ligoninė, vaiko ir motinos namai, gimdymo namai, dvi ambulatorijos, vaistinė ir laboratorija. Stacionarai barakuose buvo įrengti moterų ir vyrų zonose. Ligoninė turėjo terapijos, chirurgijos, infekcinių ligų ir tuberkuliozės skyrius. Ligoninės limitas buvo 100 lovų, tačiau 1953 m. gegužės mėn. pabaigoje ligoninėje buvo 137 ligoniai. Terapijos skyriuje gulėjo 44 kaliniai (iš jų 16 moterų), chirurgijos – 23 (iš jų 4 moterys), infekcinių ligų – 10 moterų, tuberkuliozės – 30 (iš jų 10 moterų)⁶⁴. Kiekviename skyriuje buvo patalpos, kuriose buvo laikomi gydytojo priežiūros ir individualaus slaugymo reikalingi invalidai. Vienoje tokioje patalpoje būdavo nuo 30 iki 40 invalidų. Tačiau sergantieji ir invalidai niekam nerūpėjo. 1954 m. rugsėjo 27 d. duomenimis, lageryje buvo 861 invalidas, iš jų 278 gulėjo ligoninėje, o lageryje dirbo tik 4 gydytojai, vienas felčeris ir 6 medicinos seserys. Tiek medikų nesugebėjo prižiūrėti tiek daug ligonių ir invalidų. Be to, dar jie turėjo aptarnauti ir personalą⁶⁵.

63 LSSR MVD Pataisos darbų kolonijų skyriaus 3-iojo lagerio skyriaus mirusių kalinių apskaitos žurnalas Nr. 2, LYA, f. 145/11, ap. 2, b. 9.

64 LSSR MVD komisijos 1954 m. gegužės 27 d. aktas, LYA, f. V-145/11, ap. 2, b. 26, l. 171.

65 LSSR prokuratūros 1954 m. rugsėjo 26–28 d. aktas, LYA, f. V-145/11, ap. 2, b. 26, l. 69.

Lageryje nebuvo neurologo, ginekologo. Nebuvo akių ligų specialisto, ausų, nosies ir gerklės ligų gydytojo, nebuvo jų ir rajono ligoninėje, todėl nebuvo įmanoma pasikviesti. 1954 m. rudenį moterų stacionaro tuberkuliozės skyriuje, kuriame buvo 12 ligonių, du mėnesius nebuvo gydytojų specialistų ir felčerio, ligonėmis rūpinosi tik medicinos sesuo kalinė, kuri tik esant būtinybei duodavo miltelių. Dvi ligonės, sirgusios atvirąja tuberkulioze, buvo paguldytos kartu su kitomis tuberkulioze sergančiomis moterimis⁶⁶. Ligoninėje 1954 m. liepos mėn. buvo 57 kaliniai, sergantys atvirąja plaučių tuberkulioze, bet neizoliuoti nuo kitų ligonių⁶⁷. Ligoninėje ir Motinos ir vaiko namuose labai trūko medikamentų. Buvo atvejų, kad peniciliną, marlę ar vatą kaliniai pirko už savo pinigus. Daugelis 1953 m. atsiųstų medikamentų ir medicinos priemonių buvo netinkami, atsiųsti iš likviduotų LSSR MVD Pataisos darbų kolonijų skyriaus padalinių.

Chirurgijos skyriuje pagalba buvo suteikiama tik skubiais atvejais. Stacionaruose trūko lovų, o turimos buvo labai prastos būklės. Be to, pačios patalpos ligoniams laikyti buvo netinkamos, ypač žiemos sąlygomis. Tiek vyrų, tiek moterų zonose ligoninių barakai buvo labai blogos būklės – sukežę ir aptriušę, juose drėgna ir šalta. Ypač prasta padėtis buvo tuberkuliozės ir chirurgijos skyriuose, nes ten languose nebuvo orlaidžių ir nebuvo galimybės išvėdinti. Krosnių sistema ligoninėse buvo tokia, kad labiau šildė koridorius, o ne palatas⁶⁸.

Sovietinių represinių struktūrų organizuotos komisijos lagerio būklei įvertinti visuomet pažymėdavo, kad ligoninės pastatams reikia kapitalinio remonto, tačiau niekas nesikeitė. Ligoniai ir invalidai buvo palikti lėtai ir kankinančiai mirčiai. 1954 m. rugsėjo 27 d. per tokį patikrinimą buvo nustatyta, kad „ligoninėje pro stogą varva vanduo, (...) chirurgijos skyriaus palatose yra tamsu ir tvyro pelėsių kvapas. Didžiosios, vadinamosios silpnųjų kalinių, palatos grindyse tiek skylių, kad jomis eiti sunku net sveikam žmogui.“⁶⁹

Jei sergantiesiems buvo diagnozuojamos užkrečiamosios ligos, nors ir būdavo viršinininko nurodoma paskelbti dviejų savaičių karantiną, sergančius kalinius

66 LSSR prokuratūros Kalinimo vietų priežiūros skyriaus viršinininko Markelovo 1954 m. lapkričio 20–24 d. aktas, LYA, f. V-145/11, ap. 2, b. 26, l. 100.

67 LSSR prokuratūros Kalinimo vietų priežiūros valdybos komisijos 1954 m. rugpjūčio 5–7 d. aktas, LYA, f. V-145/11, ap. 2, b. 26, l. 187.

68 LSSR prokuratūros Kalinimo vietų priežiūros skyriaus viršinininko Markelovo 1954 m. lapkričio 20–24 d. aktas, LYA, f. V-145/11, ap. 2, b. 26, l. 99.

69 LSSR prokuratūros 1954 m. rugsėjo 26–28 d. aktas, LYA, f. V-145/11, ap. 2, b. 26, l. 68.

izoliuoti, leisti įeiti į lagerį tik darbuotojams ir apsaugai ir tik būtiniais atvejais, drausti kalinių pasimatymus su artimaisiais, nepriimti naujų kalinių ir nesiųsti savų į kitas kalinimo įstaigas, aprūpinti kalinius virintu geriamuoju vandeniu, švariai sutvarkyti kalinių gyvenamosios zonos teritoriją, tualetus, niekas nesikeisdavo. Įsakymų dėl švaros palaikymo paisoma nebuvo. Šioje kalinimo įstaigoje niekad nebūdavo pakankamai virinto geriamojo vandens, buvo prastai valomos virtuvės, pirtys, tualetai, nebuvo atliekama patalpų sanitarinė apžiūra. Pirtyje sąlygos buvo antisanitarinės, be to, ji buvo įrengta nepatogioje vietoje, toliau nuo gyvenamosios zonos. Todėl buvo sunku ten nugabenti ligonius ir invalidus, o ir tam pritaikytų neštuvų nebuvo.

Nors kalėjimo darbuotojai ir naujai atvykę kaliniai nuo užkrečiamųjų ligų buvo skiepijami, o atvykę kaliniai 21 dieną buvo laikomi karantine (atskirose sekcijose), plito žarnyno ligos, neretai buvo susergama vidurių ir dėmėtąja šiltine. Pagrindinė žarnyno ligų priežastis buvo nešvara: musės, nevirintas geriamasis vanduo, prastai nuplautos maistui naudojamos daržovės ir vaisiai.

5 lentelė. Kalinių mirtingumas 1948–1952 m.⁷⁰

Kaltinimo pobūdis pagal RSFSR BK	Mirė kalinių	
	Skaičius	Proc.
Nuteisti pagal RSFSR BK 58 str.	45	12,1
Neįvykdę prievolių	30	8,1
Pabėgę iš tremties	14	3,8
Vengę mobilizacijos	9	2,4
Nuteisti už spekuliaciją, valstybės turto grobstymą, naminės degtinės gamybą, kitus buitinius nusikaltimus	207	55,6
Nuteisti už plėšimus, nusikaltimus asmens sveikatai ir gyvybei	67	18,0
Visi 1948–1952 m. mirę kaliniai	372	100

70 LSSR MVD Pataisos darbų kolonijų skyriaus 3-iojo lagerio skyriaus mirusių kalinių apskaitos žurnalas Nr. 2, LYA, f. 145/11, ap. 2, b. 9.

Motinos ir vaiko namai

Ar Motinos ir vaiko namai (rus. *Dom materi i rebionka, DMR*) lageryje buvo nuo pat jo įsteigimo 1945 m., nėra duomenų, tačiau, kaip rodo archyviniai dokumentai, 1946 m. jie jau veikė. Šie namai buvo lagerio teritorijoje, jie buvo skirti kalinaimoms moterims su vaikais iki 2 m. amžiaus (dažniausiai vėliau vaikai būdavo išvežami į vaikų namus). Vienos moterys vaikų susilaukdavo pakliuvusios į lagerį nėščios, kitas jau su vaikais atveždavo iš kitų kalėjimų. Vaikai iki 2 metų barakuose buvo suskirstyti pagal amžių.

6 lentelė. Kalėjimai, iš kurių atvežtos moterys su kūdikiais 1949 m. spalio mėn.–1953 m.⁷¹

Kalėjimas	Kalinių su kūdikiais skaičius
Macikų lageris*	135
Pravieniškių (moterų) kalėjimas	97
Panevėžio moterų kalėjimas	23
Klaipėdos kalėjimas	30
Kauno sunkiųjų darbų kalėjimas	23
Šiaulių kalėjimas	29
Marijampolės kalėjimas	3
Šilutės kalėjimas	19
Vilniaus persiuntimo kalėjimas	113
Kitos kalinimo įstaigos	8
Iš viso kalinta moterų su kūdikiais	480

* Macikų lageryje gimę kūdikiai.

Iki 1951 m. Motinos ir vaiko namams buvo skirtas geresnis ir geriau šildomas pastatas, prie kurio buvo skalbykla ir džiovykla. Tačiau kitos sąlygos šiuose namuose nebuvo geresnės nei kitose lagerio sekcijose. Tiek sergančių, tiek sveikų vaikų ir nėščių moterų gyvenamosiose patalpose būdavo netvarkinga, purvina ir drėgna. Nebuvo pakankamai virinto vandens, taip pat vandens indams plauti, higienos reikmėms

71 LSSR MVD Pataisos darbų kolonijų skyriaus 3-iajame lagerio skyriuje gimusių vaikų registracijos žurnalas Nr. 3, LYA, f. 145/11, ap. 2, b. 12.

ir drabužiams skalbti. Vaikų virtuvės ir pieno ruošimo patalpos neatitiko sanitarijos reikalavimų, nuo sienų byrėjo kalkės, kuriomis jos buvo baltintos, tekėjo stogas⁷². Gyvenamosiose patalpose ir virtuvėje buvo pilna musių, veisėsi graužikai. 1948 m. rugpjūčio mėn. mirusio 4 mėnesių kūdikio veidas buvo apgraužtas graužikų⁷³.

Trys politinės ir dvi kriminalinės kalinės su vaikais. Iš kairės — Eugenija Lapinskienė su dukra Virginija, g. 1953 m., Stefa Daukšaitė su dukra Vandute, G. 1953 m., viršuje — Laimutė su sūnum Antanėliu, toliau dvi kriminalinės kalinės su vaikais (vardai ir pavardės nežinomi). Šilutės lageris, 1954 m.

Dėl antisanitarinių sąlygų ir nepakankamos priežiūros, vaistų ir vitaminų trūkumo vaikų mirtingumas buvo didelis. Per dešimt 1948 m. gruodžio mėn. dienų

72 LSSR MVD Klaipėdos sr. valdybos viršininko N. Nožnickio 1951 m. rugsėjo 25 d. pranešimas, LYA, f. V-14, ap. 1, b. 19, l. 31.

73 LSSR MVD Pataisos darbų kolonijų skyriaus 3-iojo atskirojo lagerio padalinio viršininko Jegorovo 1948 m. rugpjūčio 9 d. įsakymas, LYA, f. V-145/11, ap. 2, b. 5, l. 132.

mirė 4 vaikai⁷⁴. Per 1951 metus – 12, per 1952 m. – 10 vaikų⁷⁵. 1951 m. rugsėjo 20 d. duomenimis, Motinos ir vaiko namuose sunkiai sirgo 4 vaikai (2 plaučių uždegimu, 1 plaučių tuberkulioze, 1 įgimtu sifiliu). Kaip vaikų ligų ir mirties priežastis dažniausiai buvo nurodomi tymai, meningitas, dispepsija, plaučių tuberkuliozė, plaučių uždegimas. Tačiau greičiausiai tai neatitiko tikrovės. Nors daugelyje lagerio viršininkų įsakymų buvo nurodoma imtis priemonių sąlygoms pagerinti, nors Motinos ir vaiko namų darbuotojai, medicinos personalas gaudavo papeikimų ir išpėjimų, ir čia, kaip ir visame lageryje, kerojo aplaidumas ir nežmoniškumas, nurodymų ir įsakymų dažnai buvo nepaisoma, ir niekas nesikeisdavo. Sergančius vaikus prižiūrintis personalas nevykdavo gydytojų nurodymų dėl vaistų ir dietų. Vaikų drabužiai ir vystyklai buvo purvini, drėgni, neretai neplaunami, tik džiovinami, o paskui naudojami kitam vaikui. Sergančių vaikų karantino nebuvo laikomasi. Motinos ir vaiko namuose nebuvo specialaus stacionaro sergantiems vaikams. Nors sergantys vaikai ir būdavo perkelti į atskiras patalpas, tačiau buvo prižiūrimi bendro medicinos personalo. Sveikų ir sergančių vaikų baltiniai buvo džiovinami kartu. Taip plisdavo infekcijos, dažniausiai tymų, vidurių šiltinės ir pan.

7 lentelė. Kūdikiai, gimę kalnimo sąlygomis

Atvežta moterų su kūdikiais ⁷⁶		Gimę lageryje, kurių motinos neįvardintos	Bendras kūdikių skaičius	Mirė ⁷⁷	
Metai	Skaičius			Skaičius	Proc.
1948	40		40		
1949	85		85	24	28,2

74 LSSR MVD Pataisos darbų kolonijų skyriaus 3-iojo atskirojo lagerio padalinio viršininko I. Borovkovo 1948 m. gruodžio 13 d. įsakymas, LYA, f. V-145/11, ap. 2, b. 5, l. 218.

75 LSSR MVD Klaipėdos sr. valdybos viršininko N. Nožnickio 1951 m. rugsėjo 25 d. pranešimas, LYA, f. V-14, ap. 1, b. 19, l. 32–33, 104; LSSR MVD 1952 m. liepos 16 d. pažyma, LYA, f. K-8, ap. 1, 5 mikrofilmas, b. 415; LSSR MVD Pataisos darbų kolonijų skyriaus 3-ajame lagerio skyriuje mirusių kūdikių registracijos žurnalas Nr. 3, LYA, f. 145/11, ap. 2, b. 13.

76 LSSR MVD Pataisos darbų kolonijų skyriaus 3-iajame lagerio skyriuje gimusių vaikų registracijos žurnalas Nr. 3, LYA, f. 145/11, ap. 2, b. 12.

77 LSSR MVD Pataisos darbų kolonijų skyriaus 3-ajame lagerio skyriuje mirusių kūdikių registracijos žurnalas Nr. 3, LYA, f. 145/11, ap. 2, b. 13.

1950	101		101	22	21,8
1951	87	3	90	12	13,3
1952	28	37	65	10	15,4
1953	0	29	29	2	6,9
Nežinomi	139	0	139	2	1,4
Iš viso	480	69	549	72	13,1

Vaikų auklėmis dirbo ne tik samdomos moterys, bet ir kalinės. Jei, pasibaigus jų pamainai, kitos vėluodavo ateiti, vaikai likdavo be priežiūros, kartais net po 3–4 valandas. Be to, auklės dažnai keitėsi. 1948 m. gruodžio 13 d. lagerio viršininko I. Borovkovo įsakyme teigiama, kad Motinos ir vaiko namuose „vaikus maitino, rengė, prausė kas pakliūva, o su vyresniais vaikais niekas neužsiimdavo“, o pačios motinos dažnai konfliktuodavo ir su auklėmis, ir su kitais darbuotojais, kildavo ginčų ir muštynių⁷⁸. Tiek motinoms, tiek auklėms lagerio darbuotojai jokių žinių vaikų priežiūros, maitinimo ar medicinos klausimais nesuteikdavo, nebuvo ligų profilaktikos. Dėl antisanitarinių sąlygų vaikai neretai viduriuodavo, o motinoms nebūdavo paaikškinama, kaip elgtis tokiu atveju. Todėl neretai viduriuojantys vaikai būdavo maitinami netinkamu maistu.

8 lentelė. 1948–1954 m. lageryje gimusių ir mirusių kūdikių amžius⁷⁹

Mirusių kūdikių amžius, mėn.	Mirusių kūdikių skaičius
1 savaitė	5
iki 1 mėnesio	4
2	6
3	14
4	7

78 LSSR MVD Pataisos darbų kolonijų skyriaus 3-iojo atskirojo lagerio padalinio viršininko I. Borovkovo 1948 m. gruodžio 13 d. įsakymas, LYA, f. V-145/11, ap. 2, b. 5, l. 218.

79 LSSR MVD Pataisos darbų kolonijų skyriaus 3-iajame lagerio skyriuje mirusių kūdikių registracijos žurnalas Nr. 3, LYA, f. 145/11, ap. 2, b. 13.

Mirusių kūdikių amžius, mėn.	Mirusių kūdikių skaičius
5	10
6	5
7	5
8	3
9	4
10	2
11	1
Nuo 1 metų iki 1 metų 6 mėn.	4
Nuo 2 metų iki 2 metų 6 mėn.	2
	Iš viso 72

1951 m. rugsėjo 20 d. duomenimis, Motinos ir vaiko namuose buvo 95 kalinamų moterų vaikai, iš jų 60 iki 9 mėnesių amžiaus, 35 – nuo 9 mėnesių iki 2 metų⁸⁰. Vaikams prižiūrėti buvo 12 samdomų medikų (2 gydytojai, felčeris, 1 vyriausioji medicinos sesuo ir 8 medicinos seserys). Be jų, prie vaikų dirbo 40 kalinių, iš kurių 1 buvo gydytoja, 2 medicinos seserys (neturinčios medicininio išsilavinimo, vėliau nušalintos nuo šių pareigų), 23 auklės, 14 dirbo pagalbiniais darbais.

Vaikams visuomet trūko vystyklų, baltinių, antklodžių, šiltų drabužių, kojinių, avalynės ir kt. daiktų. Vaikai neretai negaudavo šviežių vaisių ir daržovių, trūkdavo šviežios mėsos. Paruoštas maistas vaikams dažnai neatitiko numatyto valgiaraščio. Pavyzdžiui, pagal 1948 m. liepos 31 d. valgiaraštį vakarienei vaikams turėjo būti pieniška ryžių košė su sviestu, bet buvo paruošta ryžių košė su labai mažai pieno ir be sviesto⁸¹. 1951 m. rugpjūčio mėn. daržovės buvo keičiamos kruopomis ir makaronais, rugsėjo mėnesį vaikams vietoje šviežios mėsos ir žuvies buvo duodama sūdyta. Produktų būdavo gaunama nepakankamai, pavyzdžiui, 1951 m. lapkričio mėnesį Mo-

80 LSSR MVD Klaipėdos sr. valdybos viršininko N. Nožnickio 1951 m. rugsėjo 25 d. pranešimas, LYA, f. V-14, ap. 1, b. 19, l. 31.

81 LSSR MVD Pataisos darbų kolonijų skyriaus 3-iojo atskirojo lagerio padalinio viršininko pavaduotojo Timofejevo 1948 m. liepos mėn. įsakymas, LYA, f. V-145/11, ap. 2, b. 5, l. 116.

tinios ir vaiko namai gavo 241 litrų pieno mažiau už nustatytą normą. Macikų lageryje medicinos seserimi dirbusi moteris prisiminimuose pasakoja, kad vaikai nuo prasto maisto dažnai viduriuodavo, jų kūneliai buvo išsekę, „laimingesnės būdavo tos motinos, kurios gaudavo pinigų. Jų įduodavo pažįstamiems kaliniams, kurie nesaugomi dirbdavo už lagerio ribų. Tie, motinų prašymu, kažką nupirkdavo ir mažiesiems.“⁸²

1951 m. pabaigoje Motinos ir vaiko namams buvo pastatytas naujas vieno aukšto 261 kv. m gyvenamojo ploto plytinis pastatas, nuo gyvenamosios kalinių zonos atskirtas lentų tvora. Pastate buvo gydytojų, medicinos seserų kabinetai, drabužinė, laukiamasis, sergančių vaikų izoliatorius, virtuvės patalpa (tačiau nepritaikyta maistui gaminti, todėl nebuvo naudojama). 1951 m. gruodžio mėn. iš 113 vaikų į keturis naujo pastato kambarius buvo perkelti 75 vaikai iki 11 mėn. amžiaus⁸³. Vienam vaikui teko 3,5 kv. m. Vaikų lovytės buvo geležinės. Nors pastatas buvo naujas, dviejuose kambariuose drėko sienos. Be pagrindinio pastato, Motinos ir vaiko namams dar priklausė 4 mediniai barakai. Kiti vaikai, vyresni, iki 2 metų, apgyvendinti dviejuose 10-ojo barako kambariuose su medinėmis lovomis. Tai buvo senas skydinis išardomasis barakas, statytas vokiečių dar 1941 m., visiškai netinkamas vaikams gyventi. Šiame barake buvo ir valgykla, naudojama kaip žaidimų kambarys. 9-ajame barake buvo ruošiamas maistas vaikams.

9 lentelė. Motinos ir vaiko namų pastatai⁸⁴

Pastatai	Paskirtis	Bendras plotas / gyvenamasis plotas
Naujas 1951 m. pastatytas pastatas	Vaikams iki 11 mėn. amžiaus	394,55 / 261,33 kv. m
8-asis barakas	Karantinas atvykusioms naujoms kalinėms su vaikais	238,26 / 190,39 kv. m

82 S. Mėlinauskas, *Macikai: sugrįžimas atminties takais*, p. 151.

83 LSSR MVD Klaipėdos sr. valdybos viršininko N. Nožnickio 1951 m. gruodžio 21 d. pranešimas, LYA, f. V-14, ap. 1, b. 19, l. 99, 101.

84 LSSR MVD Pataisos darbų kolonijų skyriaus 3-iojo atskirojo lagerio padalinio patalpų eksploatavimo skyriaus viršininko 1951 m. gruodžio mėn. pažyma, LYA, f. V-14, ap. 1, b. 19, l. 108–109 a. p.

Pastatai	Paskirtis	Bendras plotas / gyvenamasis plotas
9-asis barakas	Pagalbinės patalpos (bendra virtuvė, pieno ruošimo, produktų laikymo, pjaustymo ir indų plovimo kambariai)	149,46 kv. m
10-asis barakas	Vyresniems, iki 2 m. amžiaus, vaikams	138,75 / 121 kv. m
11-asis barakas	Gimdymo namai	150,87 / 145,08 kv. m
Iš viso		1071,89 / 729,80 kv. m

1952 m. sausio 1 d. Motinos ir vaiko namuose buvo 118 vaikų⁸⁵. 1952 m. liepos 1 d. duomenimis, buvo 155 vaikų⁸⁶. Dalis moterų likdavo miegoti vaikų miegamuosiuose ir dėl lovų trūkumo miegodavo ant grindų prie savo vaikų lovelių.

1951 m. gruodžio mėn. Motinos ir vaiko namuose dirbo 14 etatinių samdomų darbuotojų, iš jų 2 gydytojai ir 7 medicinos seserys, 15 auklių iš kalinamų moterų ir pagalbinis personalas⁸⁷. Nuo 1954 m. rudens dėl numatomos lagerio likvidacijos buvo mažinamas administracijos darbuotojų skaičius ir tiekiamo maisto kiekis, todėl kaliniams neužtekdavo pagaminto maisto. 1954 m. lapkričio 22 d. 28-ioms moterims (tarp jų ir nėščioms) neužteko vakarienės ir vietoje pagaminto maisto virtuvės vedėjo pavaduotojas (kalinys) išdavė po 10 žalių bulvių.

1954 m. gegužės 27 d. duomenimis, Motinos ir vaiko namuose buvo 61 vaikas. Tačiau dirbo tik 2 gydytojai ir 5 medicinos seserys. Gimdymo namuose dirbo tik felčerė-akušerė, kuri neturėjo kvalifikacijos priimti sunkius gimdymus. 1954 m. balandžio mėn. buvo 10 gimdymų, gegužės – 6. 4 iš šių gimdymų buvo sunkūs ir kalinės buvo vežamos į Šilutės ligoninę⁸⁸. 1954 m. lapkričio 21 d. duomenimis, Motinos ir vaiko namuose ir gyvenamojoje zonoje dar buvo 23 nėščios moterys, kalinių su vaikais iki 2 metų – 86⁸⁹.

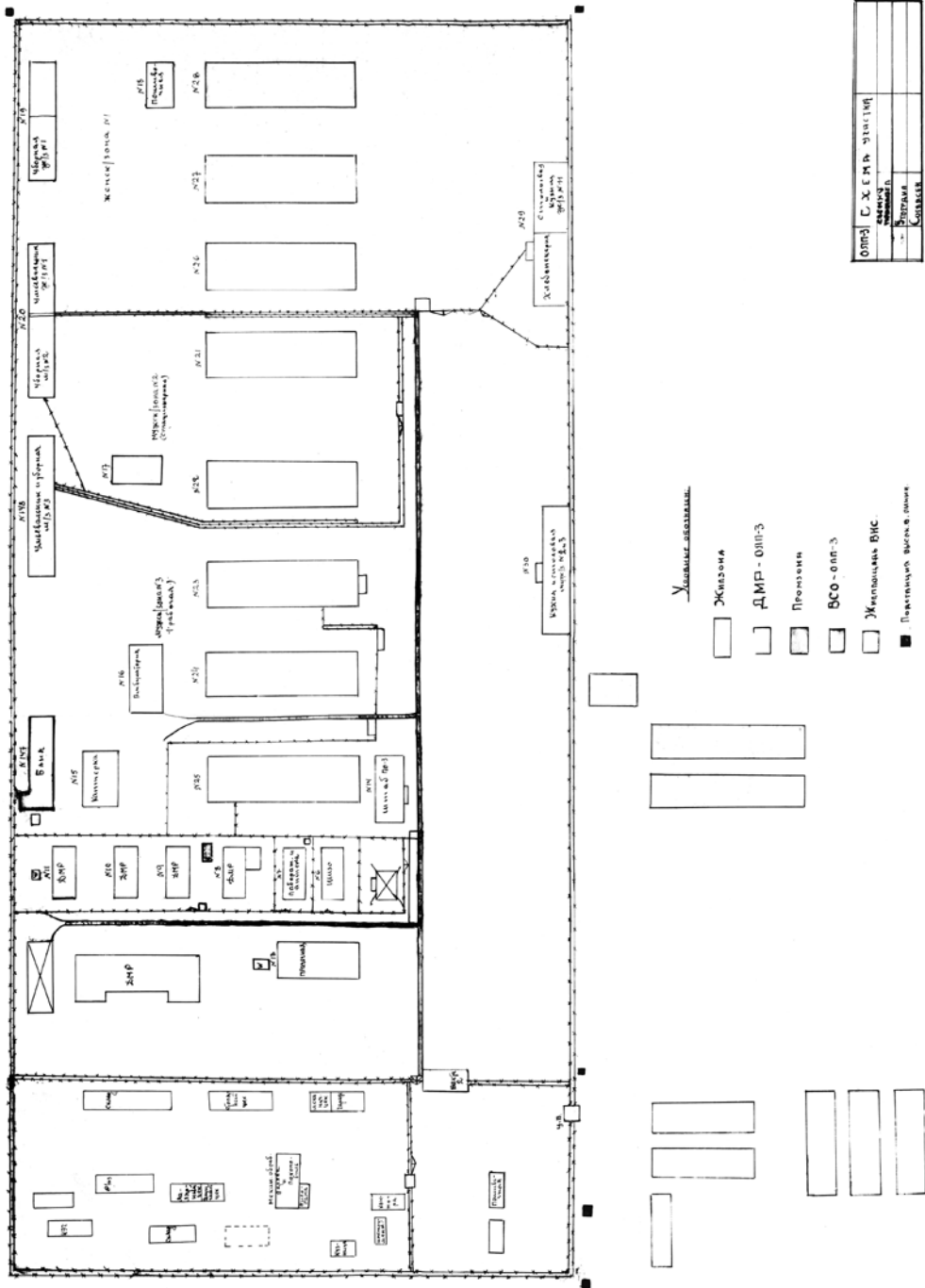
85 LSSR MVD Klaipėdos sr. valdybos viršininko N. Nožnickio 1952 m. sausio 8 d. pranešimas, LYA, f. V-14, ap. 1, b. 11, l. 29.

86 LSSR MVD 1952 m. liepos 16 d. pažyma, LYA, f. K-8, ap. 1, 5 mikrofilmas, b. 415.

87 MVD Klaipėdos sr. valdybos viršininko N. Nožnickio 1951 m. gruodžio 21 d. pranešimas, LYA, f. V-14, ap. 1, b. 19, l. 100.

88 LSSR MVD komisijos 1954 m. gegužės 27 d. aktas, LYA, f. V-145/11, ap. 2, b. 2, l. 172.

89 LSSR prokuratūros Kalinimo vietų priežiūros skyriaus viršininko Markelovo 1954 m. lapkričio 20–24 d. aktas, LYA, f. V-145/11, ap. 2, b. 26, l. 96.

Lagerio schema. ?????????????????????????????????

Lagerio taisyklių pažeidimai ir bausmės

Pagal įvairius straipsnius nuteisti kaliniai buvo laikomi kartu. Lageryje kalėjo nemaža kriminalinių kalinių. Jie nuolat pažeisdavo lagerio režimą, vogė asmeninius kalinių daiktus, siuntinius ir maistą, terorizuodavo kitus kalinius. Vagystės, plėšikavimas, muštynės ir chuliganizmas lageryje buvo dažnas reiškinys. 1954 m. gegužės mėn. duomenimis, lageryje buvo 29 tokie kriminaliniai nusikaltėliai. Jų elgesio lagerio administracija nesuvaldydavo, todėl jie buvo priskirti prie nedarbingų kalinių (invalidų ir iš dalies tinkamų fiziniam darbui).

Didelė lagerio administracijos problema buvo kalinių vyrų ir moterų sanguliavimas. Nors moterų gyvenamoji zona buvo atskirta nuo vyrų dviem eilėmis spygliuotos vielos tvoros, tačiau lageris nebuvo pritaikytas visiškai juos izoliuoti, moterys neturėjo atskiro įėjimo į lagerį ir atskiros apsaugos. Gamybos skyriuje, žemės ūkio darbus vyrai ir moterys dirbo kartu. Galimybių bendrauti jie turėjo ir kitur – iki 1952 m. moterų zonoje nebuvo valgyklos, moterys valgydavo vyrų zonos valgykloje. Be to, įrengiant moterų zonoje valgyklą, statybos darbus dirbo ir vyrai, ir moterys, o jų bendravimas nebuvo kontroliuojamas. Vyrų ir moterų zonas skirianti tvora buvo surūdijusi, vietomis nebetinkama, ir vyrai galėjo pralįsti į moterų zoną. Nors lagerio valdžia ėmėsi įvairių priemonių – 1951 m. sargybos būstinėse, esančiose tarp zonų, buvo budima visą parą, įrengtas papildomas apšvietimas, buvo stengiamasi nemaišyti vyrų ir moterų darbo brigadų, tačiau ši problema buvo visada. O ir patys prižiūrėtojai ne itin kruopščiai vykdė savo pareigas. 1949 m. rugpjūčio 5 d. prižiūrėtojų tarnybos viršininko leidimu lagerio klube kaliniams buvo suorganizuoti šokiai⁹⁰. Nuo 1951 m. rugpjūčio 1 d. iki 1951 m. rugsėjo 20 d. užfiksuota 16 sanguliavimo atvejų⁹¹. 1953 m. tvora, skirianti vyrų ir moterų zonas, buvo sutvarkyta ir įrengtas sargybos bokštas.

Lagerio administracija bausdavo už pabėgimus, alkoholio vartojimą, žaidimą kortomis, atsisakymą eiti į darbą. Alkoholi dažniau vartodavo apsaugos nelydimi kaliniai (gyvenantys ir dirbantys Rusnės saloje). Dažniausiai prasižengusiesiems buvo skiriama paros bausmė izoliatoriuje, kuris buvo apjuostas dviem eilėmis spygliuotos vielos tvoros. LSSR MVD Pataisos darbų kolonijų skyriaus viršininko pava-

90 LSSR MVD Pataisos darbų kolonijų skyriaus 3-iojo atskirojo lagerio padalinio viršininko Zajaco 1949 m. rugpjūčio 10 d. įsakymas, LYA, f. V-145/11, ap. 2, b. 11, l. 209.

91 LSSR MVD Klaipėdos sr. viršininko N. Nožnickio 1951 m. spalio 8 d. pranešimas, LYA, f. V-14, ap. 1, b. 10, l. 160.

duotojo A. Amiriano 1947 m. sausio 16 d. įsakymu buvo sukurta vadinamoji režimo brigada, į kurią buvo skiriami prasižengę kaliniai⁹².

1948 m. liepos 23 d., dirbdami medžių kirtimo brigadoje, bandė pabėgti 3 kaliniai, tačiau buvo sulaukyti. Už tai kalinys Mubarakas Zainulinas buvo nubaustas 10 parų karcerio ir 3 mėnesius dirbti režimo brigadoje, o kaliniai Juozas Verpečinskas ir Bronius Budginas – po 10 parų karcerio ir mėnesį dirbti režimo brigadoje⁹³. Už kadruų skyriaus inspektoriaus sumušimą kalinys Ivanas Golovačiovas buvo nubaustas 5 paromis karcerio ir 3 mėnesiais darbo režimo brigadoje, paskui atiduotas teismui⁹⁴.

Duomenų apie pabėgimus iš lagerio archyvuose dokumentuose yra labai nedaug. 1952 m. liepos mėn. dokumente rašoma, kad 1952 m. pirmą pusmetį visuose Lietuvos GULAG'o skyriuose pabėgimų nebuvo⁹⁵. Nuo 1953 m. sausio iki rugsėjo 15 d. pabėgo 1 kalinys. Per 1954 m. pirmą pusmetį pabėgo 2 kaliniai (vėliau surasti ir gražinti)⁹⁶.

1953 m. sausio mėn. – rugsėjo 15 d. kaliniai nusižengė 434 kartus, į baudos izoliatorių pasodinta 374 kartus, kitomis priemonėmis nubausta 60 kartų⁹⁷. 1954 m. sausio–gegužės mėn. buvo 252 lagerio taisyklių pažeidimai (atsisakyta dirbti, chuliganiški veiksmai, vagystės, draudžiamų daiktų laikymas, žaidimas kortomis ir kt.), į bausmės izoliatorių buvo pasodinti 168 kaliniai⁹⁸. 1954 m. birželio–liepos mėn. nusižengė 90 kalinių, iš jų 67 buvo skirtas bausmės izoliatorius⁹⁹.

Buvo atvejų, kai į bausmės izoliatorių buvo sodinama nepagrįstai ir neatsižvelgiant į aplinkybes. Kalinė M. Aksiunikienė 1954 m. liepos 14 d. trims paroms buvo pasodinta į izoliatorių, bet, pagal gydytojo pažymą, jai nuo liepos 7 d. buvo aukšta temperatūra ir laikyti izoliatoriuje jos nebuvo galima. B. Šukaitytė liepos 9 d. buvo pa-

92 LSSR MVD Pataisos darbų kolonijų skyriaus viršininko pavaduotojo A. Amiriano 1947 m. sausio 16 d. įsakymas, LYA, f. V-145/11, ap. 2, b. 2, l. 12.

93 LSSR MVD Pataisos darbų kolonijų skyriaus 3-iojo atskirojo lagerio padalinio viršininko Jegorovo 1948 m. liepos 27 d. įsakymas, LYA, f. V-145/11, ap. 2, b. 7, l. 19.

94 LSSR MVD Pataisos darbų kolonijų skyriaus 3-iojo atskirojo lagerio padalinio viršininko I. Borovkovo 1948 m. gruodžio 31 d. įsakymas, LYA, f. V-145/11, ap. 2, b. 5, l. 227.

95 LSSR MVD 1952 m. liepos 16 d. pažyma, LYA, f. K-8, ap. 1, 5 mikrofilmas, b. 415.

96 LSSR MVD komisijos 1954 m. gegužės 27 d. aktas, LYA, f. V-145/11, ap. 2, b. 26, l. 166.

97 LSSR MVD Pataisos darbų kolonijų skyriaus 3-iojo lagerio skyriaus Priežiūros tarnybos viršininko 1953 m. rugsėjo mėn. pažyma, LYA, f. V-145/11, ap. 2, b. 20, l. 6.

98 LSSR MVD komisijos 1954 m. gegužės 27 d. aktas, LYA, f. V-145/11, ap. 2, b. 26, l. 167.

99 LSSR prokuratūros Kalinimo vietų priežiūros valdybos komisijos 1954 m. rugpjūčio 5–7 d. aktas, LYA, f. V-145/11, ap. 2, b. 26, l. 186.

sodinta į baismės izoliatorių trims paroms už tai, kad iš vystyklų savo vaikui pasiuvo paltuką. Iš gydytojų pažymos matyti, kad B. Šukaitytės vaikas tuo metu sunkiai sirgo ir motinai buvo būtina būti šalia jo¹⁰⁰.

Prieš sovietines šventes (spalio revoliucijos ar gegužės 1 d.) lageryje, kaip ir visuose SSRS lageriuose ar kolonijose, būdavo sustiprinama apsauga, sukuriamos rezervinės ginkluotos 5–10 budinčių žmonių grupės. Linkę bėgti arba maištingi kaliniai būdavo uždaromi į atskirus barakus, sustiprinama jų priežiūra, prieššventinėmis ir šventinėmis dienomis tarp kalinių ir lagerio administracijos būdavo suaktyvinamas agentūrinis operatyvinis darbas, pasirūpinama, kad kaliniai barakuose būtų sekami informatorių.

Lagerio apsaugos ir administracijos darbuotojai būdavo baudžiami už aplaidų darbą, disciplinos pažeidimus ir tvarkos nesilaikymą. Neretas materialiai atsakingas lagerio darbuotojas vogė lagerio turtą. 1946 m. gegužės 11 d. įsakymu už antisanitarines sąlygas lageryje, dėl kurių tarp kalinių atsirado utėlių, sanitarijos skyriaus viršininkui Moskvinui pareikštas griežtas papeikimas su įspėjimu, o gydytojas nubaustas 5 paromis baismės izoliatoriuje¹⁰¹. 1948 m. gruodžio 13 d. lagerio viršininko įsakymu už Motinos ir vaiko namų buities ir ūkinės veiklos nepriežiūrą, aplaidų ir blogai organizuotą darbą ir vis didėjantį vaikų mirtingumą Motinos ir vaiko namų viršininkei Sotnikovai ir gydytojai Nesterovai buvo pareikšti papeikimai, o sanitarijos dalies viršininkui Moskvinui – įspėjimas¹⁰². 1954 m. už blogą elgesį su kaliniais, sanguliuvimą su moterimis nubausti, atleisti iš darbo sargybos darbuotojas ir būrio vadas.

Nemažai nuobaudų gaudavo prižiūrėtojai, kurie naudodavosi tarnybine padėtimi, nevykdydavo jiems pavestų pareigų budėjimo metu, vartojo alkoholį, šiurkščiai elgėsi su kaliniais ir vartojo fizinę jėgą, priekabaudavo prie moterų kalinių. 1947 m. už tarnybinės drausmės pažeidimus prižiūrėtojas 4-ojo diviziono šaulys Sobolevskis buvo atleistas iš darbo ir paduotas į teismą, už naudojimąsi tarnybine padėtimi, prievartą prieš kalines, jų asmeninių daiktų vagystę prižiūrėtoja Bystrova suimta 5

100 LSSR prokuratūros Kalinimo vietų priežiūros valdybos komisijos 1954 m. rugpjūčio 5–7 d. aktas, LYA, f. V-145/11, ap. 2, b. 26, l. 186.

101 LSSR MVD Pataisos darbų kolonijų skyriaus 3-iosios pataisos darbų kolonijos viršininko S. Lipackio 1946 m. gegužės 11 d. įsakymas, LYA, f. V-145/11, ap. 2, b. 1, l. 49.

102 LSSR MVD Pataisos darbų kolonijų skyriaus 3-iojo atskirojo lagerio padalinio viršininko I. Borovkovo 1948 m. gruodžio 13 d. įsakymas, LYA, f. V-145/11, ap. 2, b. 5, l. 218–219.

paroms ir atleista iš darbo¹⁰³. Tačiau neretai už fizinės jėgos naudojimą prieš kalinius ir šiurkštų elgesį būdavo baudžiama tik papeikimais.

1954 m. pabaigoje dėl numatomos lagerio likvidacijos buvo mažinamas administracijos darbuotojų skaičius, uždaryta bendra virtuvė ir valgykla moterų zonoje, nebepriimami nauji kaliniai, nutraukta pramoninė gamyba. SSRS Ministrų tarybos 1955 m. vasario 9 d. nutarimu LSSR MVD Pataisos darbų kolonijų skyriaus 3-iojo lagerio skyriaus kaliniai (tarp jų ir Motinos ir vaiko namuose gyvenančios kalinės su vaikais) turėjo būti išvežti, o šiai kalinimo įstaigai priklausantys žemės ūkio sklypai perduoti LSSR socialinio aprūpinimo ministerijai. LSSR MVD ministro Alfonso Gailevičiaus įsakymu 1955 m. birželio 18 d. 3-iasis lagerio skyrius buvo likviduotas. Jam priklausęs turtas perduotas veikiantiems LSSR MVD Pataisos darbų kolonijų skyriaus padaliniais¹⁰⁴.

103 LSSR MVD Pataisos darbų kolonijų skyriaus viršininko pavaduotojo A. Amiriano 1947 m. sausio 16 d. įsakymas, LYA, f. V-145/11, ap. 2, b. 2, l. 20–21.

104 LSSR MVD ministro A. Gailevičiaus 1955 m. birželio 18 d. įsakymas, LYA, f. V-141, ap. 1, b. 254, l. 201.